

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Asiakkaiden ajatuksia yhdyskuntapalvelulain muutoksesta

Peltola, Toni

2011 Laurea Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Asiakkaiden ajatuksia yhdyskuntapalvelulain muutoksesta

Toni Peltola
Rikosseuraamusalan
koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2011

Peltola Toni

Asiakkaiden ajatuksia yhdyskuntapalvelulain muutoksesta

Vuosi 2011 Sivumäärä 58

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa asiakkaiden kokemia tarpeita toimintaohjelmiin liittyen ja pohtia heidän kanssaan, miten yhdyskuntapalvelulain muutoksen mahdollisuudet voitaisiin hyödyntää. Opinnäytetyön pääsääntöinen aineistonkeruumenetelmä oli puolistrukturoitu ryhmähaastattelu. Haastatteluihin osallistui kaikkiaan kuusi Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakasta. Opinnäytetyössä käydään läpi myös yhdyskuntapalvelun lakimuutos sekä tarkastellaan rikosseuraamusalalla yleisesti käytössä olevia toimintaohjelmia painopisteen ollessa kuitenkin yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettävissä ohjelmissa.

Yhdyskuntapalvelulain muutos astui voimaan 1.1.2011. Se mahdollistaa esimerkiksi 30 tunnin käyttämisen muuhun kuin työtoimintaan aikaisemmin kymmenen tunnin sijasta. Mikäli kyseessä on alle 60 tunnin yhdyskuntapalvelu, on työtoimintaa oltava vähintään puolet. Periaatteessa lakimuutos mahdollistaa myös vankilan ja kolmannen sektorin palvelujen hyödyntämisen tietyin edellytyksin.

Joitain toimintaohjelmia toteutetaan sekä vankilassa että siviilissä hieman eri versioina. Vankilassa ohjelmat ovat pitkäkestoisempia. Juuri pitkän keston takia osa ohjelmista ei sovellu toteutettavaksi siviilissä. Ohjelmista ei voida myöskään irrottaa mitään osa-aluetta, koska se vaikuttaisi negatiivisesti ohjelman tehokkuuteen. Omaehtoinen muutos (OMA) -ohjelma, parisuhdeväkivaltaan keskittyvä MOVE!, naisille tarkoitettu motivointiohjelma VINN ja matkalla muutokseen -päihdekuntoutusohjelma ovat vankilassa toteutettavista ohjelmista sellaisia, jotka teoriassa saattaisivat soveltua toteutettavaksi yhdyskuntaseuraamustyössä. Nykyisellään se ei ole vielä mahdollista, koska niiden soveltuvuudesta ei ole riittävästi tietoa.

Opinnäytetyön tuloksien mukaan asiakkaat kaipaavat toimintaohjelmien aikarajoihin joustavuutta. Tapaamisten kestoja voitaisiin tarvittaessa pidentää puoleentoista tai kahteen tuntiin sisällön ja rakenteen pysyessä kuitenkin ennallaan. Tärkeänä asiana pidettiin vertaistuen ottamista osaksi toimintaohjelmia virallisen systeemin rinnalle, esimerkiksi asiakassuhteen alkuvaiheessa. Rikoksentehtävien lisääntyneet päihde- ja mielenterveysongelmat tulivat esiin asiakkaiden puheissa AA- ja NA-toiminnan sekä psykologipalvelujen mahdollisena hyödyntämisenä.

asiasanat: yhdyskuntapalvelu, toimintaohjelma, vertaistuki

Peltola Toni

Clients' thoughts about the changes of the community service law

Year 2011 Pages 58

The purpose of this thesis was to find out what kind of needs the customers have concerning rehabilitative programmes and to discuss how to utilize the possibilities resulted from the changes of the community service law. The material was gathered mainly by using a half-structured group interview. Altogether six clients from Helsinki Community Sanctions Office participated in the interviews. The thesis also goes over the changes in the community service law as well as the rehabilitative programmes used in prison. The focus will be in the programmes used in the field of community sanctions.

The changes in the community service law came into force on the 1st of January 2011. It allows for example 30 hours to be used in other activities than work. The limit was 10 hours before the change. If the duration of the community service is less than 60 hours at least 50 percent of it must be work. In theory these changes makes it possible to use the services of the prison and the private sector on certain conditions.

Some of the rehabilitative programmes are carried out in prison and in the field of community sanctions with some differences. When carried out in prison the duration of the programmes is longer. This is the reason why some of the programmes cannot be used as part of community service. It is also not possible to separate some part from the overall programme because it might have a negative impact on the effectiveness of the program. OMA (voluntary change), MOVE! (violence in relationship), VINN (motivation and discussion for women) and Matkalla muutokseen (rehabilitation for people using different intoxicants) are programmes that in theory could be used as part of community service. At the moment however it is not possible due to the lack of information concerning the suitability of these programmes for community service.

The results of this thesis show that the clients want more flexibility to the time frames of the rehabilitative programmes. The meetings could last one and a half or two hours if necessary but the content and the structure of the meetings would remain the same as before. The group felt that peer support should be a part of the official system for example at the beginning of the customer relation. The increase in alcohol and drug abuse as well as in mental health problems among the offenders inspired the idea of possibly using AA- and NA-activity and also psychologist services as part of community service.

keywords: community service, rehabilitative programme, peer support

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Toimintaympäristö	8
2.1	Yhdyskuntaseuraamukset	9
2.2	Yhdyskuntapalvelu	9
2.2.1	Yhdyskuntapalvelun suorittaminen.....	10
2.2.2	Yhdyskuntapalvelulain muutos.....	11
2.2.3	Muuhun kuin työhön käytettäville tunneille asetetut vaatimukset.....	12
2.2.4	Muuhun kuin työhön käytettävien tuntien käyttöaste ja hyödyntäminen Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa	13
3	Rikoksenteekijöiden syrjäytyminen	15
4	Kuntouttava toiminta rikosseuraamusalalla	17
4.1	Ohjelmatoiminta rikosseuraamusalalla.....	18
4.2	Kuntouttava toiminta vankilassa	20
4.3	Kuntouttava toiminta yhdyskuntapalvelun yhteydessä	22
4.4	Kuntoutuksen vaikuttavuus	24
5	Tutkimusongelmat	27
6	Toteutus	28
6.1	Ryhmä	28
6.2	Haastattelu	29
6.3	Ryhmähaastattelun runko	30
7	Aineiston analysointi	30
8	Eettisyys ja luotettavuus	31
9	Yhdyskuntapalveluun liittyviä toiveita ja tarpeita	33
9.1	Asiakkaiden näkemykset toiminnan tarpeellisuudesta	33
9.2	Kokemuksia toimintaohjelmista	39
9.3	Asiakkaiden tarpeet ja toimintaohjelmille asetetut vaatimukset	41
10	Päätelmät	42
11	Lopuksi	46
	Taulukot	51
	Liitteet	55
	Liite 1 Ryhmähaastattelun runko.....	56
	Liite 2 Rikosseuraamusesimiehen haastattelun runko	58

1 Johdanto

Rikosseuraamusalalla tehtävän työn tavoitteena on parantaa yhteiskunnan turvallisuutta vähentämällä tuomittujen uusintarikollisuusriskiä (Rikosseuraamusalan strategia 2011-2020). Rikoksentehtäjäiden lisääntyneet päihde- ja mielenterveydelliset ongelmat sekä syrjäytyminen ovat luoneet kehittämistarpeen, johon uudistuksilla on pyritty vastaamaan (Rantanen 2009:7). Rikosseuraamusalaa onkin viime aikoina kehitetty määrätietoisesti ja melko suuriakin muutoksia on tehty. Kehittämisen kohteena ovat olleet muun muassa koulutusjärjestelmä, organisatoriset rakenteet ja viimeisimpänä lainsäädäntö. Päihdetyöhön liittyen Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimuksessa on tälle vuodelle määritelty tavoitteeksi päihdetyön linjauksien vahvistaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että vankiloilla ja yhdyskuntaseuraamustoimistoilla olisi yhteiset suuntaviivat päihdetyön tekemiselle. (Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus vuodelle 2011.) Myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat rikollisuuden kehittymiseen. Rikollisten käyttäytyminen ei sinällään muutu, vaan muutos tapahtuu rikostilaisuuksien lisääntymisessä. Rikollisuus näyttää lisääntyvän silloin, kun tilaisuudet tehdä rikoksia kasvavat. (Laine 2007: 180-181.) Myös ulkomaalaisten vankien lisääntynyt määrä asettaa uudet vaatimukset ja haasteet. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ulkomaalaisten tutkintavankien osuus on kaksinkertaistunut ja rangaistusvankien osuus on kasvanut vajaat 43 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2011a.)

Yksi Rikosseuraamuslaitoksen keskeisistä tavoitteista on siirtyä kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa, mikä tarkoittaa esimerkiksi yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämistä (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020). Yhdyskuntaseuraamusten rooli on merkittävä avoimemmasta täytäntöönpanosta puhuttaessa (Brax 2011). Yhdyskuntaseuraamuksia on kehitetty esimerkiksi lainsäädännön uudistuksella, johon myös yhdyskuntapalvelulain muutos liittyy. Yhdyskuntapalvelulain muutos astui voimaan 1.1.2011. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että nyt muuhun kuin työhön voidaan käyttää 30 tuntia aikaisemmin kymmenen tunnin sijasta. Työtä on kuitenkin oltava vähintään puolet yhdyskuntapalvelusta. (L 641/2010: 7 §.) Tutkin opinnäytetyössäni yhdyskuntapalvelulain muutoksen vaikutusta yhdyskuntapalvelun sisältöön, asiakkaiden kokemia tarpeita sekä sitä, miten lakimuutoksen myötä toimintaohjelmia olisi mahdollista kehittää. Aiheen valintaan vaikutti se, että olen itse työskennellyt yhdyskuntaseuraamustoimistossa yhdyskuntapalveluryhmässä. Koen aiheen tärkeäksi, koska kyseessä on ajankohtainen ja merkittävä uudistus, jonka myötä sekä yhdyskuntapalvelun toimintaohjelmia että päihdehuoltoa on mahdollista kehittää ja niiden käyttöä lisätä.

Tein kehittämistyötä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen asiakkaiden kanssa. Tulosten ei ollut alun alkaenkaan tarkoitus olla realistisia tai toteutettavissa olevia, vaan tarkoitus on kartoittaa mitä asiakkaat kokevat tarvitsevansa ja pohtia, voisiko jotain näistä ajatuksista hyödyntää yhdyskuntapalvelun yhteydessä. Prosessiin

osallistuneet asiakkaat valikoituvat siten, että he olivat itse käyneet läpi yhden tai useamman toimintaohjelman joko vankilassa tai siviilissä ollessaan. Asiakkaiden rooli oli merkittävä, koska heillä on omakohtainen kokemus siitä, mikä toimintaohjelmissa toimii, mikä niissä ei toimi, mitä niihin pitäisi saada lisää tai mikä niissä on turhaa. Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston valinta opinnäytetyöni toteuttamispaikaksi oli luonnollinen valinta, koska olen työskennellyt siellä, joten toimisto ja suurin osa henkilökunnasta on minulle entuudestaan tuttu. Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimisto sopii senkin takia työni toteuttamispaikaksi, että sen asiakasmäärä on suuri ja sen alueella on paljon moniongelmaisia asiakkaita.

Yhdyskuntapalveluun liittyvien päihdehuollollisten toimien kehittäminen on tärkeää, koska iso osa yhdyskuntapalveluista keskeytyy päihteiden käytön takia ja päihdeongelma on selkeä keskeytymisriskiä lisäävä tekijä. (Keinänen 2008.) Yhdyskuntapalveluun liittyvä päihdehuolto tarkoittaa pääsääntöisesti A-klinikkaa ja sen kanssa tehtävää yhteistyötä. Tarvittaessa kysymyseen voi tulla myös katkaisuhuolto paikka, mutta tuolloin kysymys on lähinnä hoitoonohjauksesta eikä yhdyskuntapalvelun puitteissa tehtävästä päihdetyöstä.

Työni painopiste on vapaudessa toteutettavassa rikoksentekeijöiden kuntoutuksessa. Sivuan kuitenkin myös vankilassa tehtävää kuntoutusta ja vankilassa käytössä olevia toimintaohjelmia, koska tutkimuksen tarkoituksena on miettiä yhdyskuntapalvelulain soveltamismahdollisuuksia mahdollisimman laaja-alaisesti. Kaikki vankilassa käytössä olevat toimintaohjelmat eivät sovellu yhdyskuntaseuraamuksiin pitkän keston tai intensiivisyytensä takia. Jotkut toimintaohjelmat, kuten seksuaalirikollisille tarkoitettu STOP, ovat pitkäkestoisia ja intensiivisiä, että niistä ei voida irrottaa jotain tiettyä osa-alueita, mutta joitain periaatteita voidaan hyödyntää.

Tarkastelen opinnäytetyössäni myös kolmatta sektoria, sen tämän hetkistä suhdetta rikosseuraamusalaan ja sitä, onko jotain kolmannen sektorin tarjonnasta mahdollista hyödyntää rikoksentekeijöiden kanssa tehtävässä työssä. Kolmannen sektorin toimijoista ainakin Kriminaalihuollon tukisäätiöllä (KRITS) ja HelsinkiMission Aggredi -projektilla on jo ollut yhteistyötä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa.

Aluksi käsittelen lyhyesti Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiota, sen toimintaa ja yhdyskuntaseuraamuksien, erityisesti yhdyskuntapalvelun paikkaa siinä sekä yhdyskuntapalvelulain muutoksen vaikutuksia. Rikoksentekeijöiden kuntoutusta käsittelevässä kappaleessa esittelen tällä hetkellä yhdyskuntaseuraamustyössä käytössä olevat toimintaohjelmat. Painopiste tulee kuitenkin olemaan vapaudessa toteutettavassa kuntoutuksessa. Teoreettisen viitekehyksen jälkeen esittelen tutkimusongelman ja toteutustavan jonka jälkeen teen yhteenvedon haastatteluista saamistani tuloksista ja asiakkaiden tuottamista ehdotuksista ja heidän mielipiteistään. Lopuksi teen yhteenvedon tuloksista ja kertyneestä materiaalista.

2 Toimintaympäristö

Rikosseuraamusalan historia ulottuu vuoteen 1870, jolloin perustettiin Suomen Wankeusyhdistys, jonka tavoitteena oli uusintarikollisuuden estäminen ja vankilassa olevien ”siveellinen parantaminen” (Rikosseuraamuslaitos 2011b). Jo tuolloin tavoitteena oli uusintarikollisuuteen vaikuttaminen ja ainakin tietynlainen kuntouttaminen. Työn painopisteet olivat alussa lähinnä vankilassa olevien valistus-, opetus- ja työtoiminnassa. Työhön kuului myös vankilasta vapautuneiden sosiaalinen auttaminen, joka käsitti erityisesti asunnon ja työpaikan hankkimisen. (Hallituksen esitys 2000.)

Rikosseuraamusala on käynyt läpi useita sekä rakenteellisia että lainsäädännöllisiä muutoksia. Vuonna 1966 Suomen Wankeusyhdistyksestä tuli Kriminaalihuolto r.y. ja vuonna 1975 perustettiin julkisoikeudellinen Kriminaalihuoltoyhdistys (KHY), johon Kriminaalihuolto r.y. yhdistettiin. (Hallituksen esitys 2000.) Vuonna 2001 Kriminaalihuoltoyhdistyksestä tuli valtion viranomainen ja sen nimi muutettiin Kriminaalihuoltolaitokseksi (KHL). Viimeisin merkittävä rakenteellinen muutos astui voimaan 1.1.2010, jolloin Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen hallinnolliset organisaatiot lakkautettiin ja uusi organisaatio, Rikosseuraamuslaitos, aloitti toimintansa. (Rikosseuraamuslaitos 2011c.) Rikosseuraamuslaitos jakaantuu kolmeen täytäntöönpano- eli rikosseuraamusalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue. Jokainen rikosseuraamusalue pitää sisällään aluekeskuksen, joka koostuu arviointikeskuksesta sekä useista vankiloista ja yhdyskuntaseuraamustoimistoista. Vankiloita on kaikkiaan 28 ja Yhdyskuntaseuraamustoimistoja ja niiden toimipisteitä 26. (Rikosseuraamuslaitos 2011d.)

Rikosseuraamuslaitos sitoutuu toimimaan yhteiskunnassa tärkeinä pidettyjen arvojen mukaisesti. Rikosseuraamusalalla tehtävän työn lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Tämä tarkoittaa, että rikosseuraamusalan työntekijät sitoutuvat perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen sekä tuomittujen inhimilliseen ja tasapuoliseen kohteluun. Täytäntöönpanon toteuttamisessa on tärkeää tuomitun yksilöllisen kasvun ja kehityksen sekä hänen rikoksettomaan elämään pyrkimisen turvaaminen. Työn taustalla on käsitys yksilön mahdollisuudesta kasvaa ja muuttua. Rikosseuraamuslaitos huolehtii omalta osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta. Tähän pyritään ylläpitämällä turvallista ja laillista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää sekä myötävaikuttamalla rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2011e.)

Pelkkä rangaistusten täytäntöönpano ei kuitenkaan ole riittävä toimenpide. Lisääntyneiden psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien takia merkittäväksi tekijäksi on noussut uusintarikolli-

suuteen vaikuttaminen. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää koko rangaistusprosessin käsittävää suunnitelmallista toimintaa ja tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Erilaisten strukturoitujen toimintaohjelmien käyttö sekä sosiaalinen kuntoutus ovat tärkeitä tekijöitä sekä vankilassa että yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanossa. (Rantanen 2009:7.) Omalta osaltaan asian toteuttamiseen pyritään vaikuttamaan edellä mainitulla rakenteellisella muutoksella. Muutoksen tavoitteena on nimenomaan virtaviivaistaa tutkintavankeuden, vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa. Rikosseuraamuslaitoksen toimijoilla on yhteinen perustehtävä, rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano, ja uudistuksen myötä perustehtävän toteuttamisesta tulee aiempaa yhtenäisempi kokonaisuus. (Rikosseuraamuslaitos 2011c.)

2.1 Yhdyskuntaseuraamukset

Nykyään panostetaan yhä enemmän vapaudessa suoritettaviin rangaistuksiin, josta esimerkiksi valvotun koevapauden lisääntyvä käyttö ja marraskuussa 2011 käyttöön otettu valvontarangaistus (Rikosseuraamuslaitos 2011f). Yhdyskuntaseuraamukset ovat oleellinen osa rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmää ja avoimempaa täytäntöönpanoa (Brax 2011). Yhdyskuntaseuraamuksia suorittaa päivittäin keskimäärin 4 500 asiakasta, joista nuorimmat ovat 15-vuotiaita ja vanhimmat eläkeikäisiä (Rikosseuraamuslaitos 2011g). Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa huolehditaan yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanosta. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta eli ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikosentekijöiden valvonta. Näiden lisäksi yhdyskuntaseuraamustoimistoille kuuluu ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta. Yhdyskuntaseuraamusten parissa tehtävä työ sisältää sekä kontrollin että tuen. Viranomaistyö itsessään ei aina riitä, jolloin hyvät verkostot ja yhteistyö yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa korostuu. (Rikosseuraamuslaitos 2011h.)

2.2 Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelu on palkatonta työtä, jota tehdään valvonnan alaisena (Rikosseuraamuslaitos 2011h). Vuonna 1990 tuli laki (L 1105/1990) ja asetus (A 1259/1990) yhdyskuntapalvelun kokeilemisesta. Samana vuonna tuli vielä asetus yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta (A 1260/1990). Yhdyskuntapalvelukokeilua kesti vuoteen 1996 asti, jolloin tuli laki (L 1055/1996) ja asetus (A 1065/1996) yhdyskuntapalvelusta. Ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelu sijoittuu ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen väliin. Yhdyskuntapalvelu on rikoslakiin sisältyvä rangaistus, johon voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita vähintään 20 ja enintään 200 tuntia. (Rikosseuraamuslaitos 2011i.) Kun ehdoton tuomio muunnetaan yhdyskuntapalveluksi, yksi päivä vankeutta vastaa yhtä tuntia yhdyskuntapalvelua. Yhdyskuntapal-

velua voidaan tuomita myös 1-2 vuoden ehdollisen vankeusrangaistuksen lisäksi, jos ehdollista vankeusrangaistusta ei pidetä riittävän ankarana. Ehdollisen vankeusrangaistuksen lisärangaistuksena tuomittaessa yhdyskuntapalvelun maksimipituus on 90 tuntia. Yleisin rikos, josta tuomitaan yhdyskuntapalveluun, on sekä valtakunnallisesti (taulukko 1) että Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston osalta (taulukko 2) tarkasteltuna rattijuopumus. Yli puolella yhdyskuntapalveluun tuomituista on rattijuopumus päärikoksena. (Rikosseuraamuslaitos 2011i.)

Yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle on asetettu kolme ehtoa. Rikoksesta saatavan tuomion maksimipituus on kahdeksan kuukautta, syytetyn voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelun suorittamisesta ja syytetty suostuu yhdyskuntapalveluun. Yhdyskuntapalvelua ei voida tuomita, mikäli syytetty ei ole antanut suostumustaan. Aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset tai ehdottomat vankeusrangaistukset saattavat olla esteenä yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, vaikka tuomittu olisikin arvioitu soveltuvaksi yhdyskuntapalveluun. (Rikosseuraamuslaitos 2011i.) Arviointikeskus laatii soveltuvuus selvityksen yleensä syyttäjän pyynnöstä, mutta myös syytetty itse tai hänen asiamiehensä voi vaatia lausuntoa laadittavaksi (Rikosseuraamuslaitos 2011j). Soveltuvuus selvityksessä käydään läpi mm. elämäntilannetta, motivaatiota, sosiaalisia suhteita, työkokemusta ja päihteiden käyttöä. Haastatteluisa arvioidaan syytetyn mahdollisuuksia suoriutua yhdyskuntapalvelusta. Lausunto ei ole sitova, vaan lopullisen päätöksen tekee tuomioistuin. Kielteisten lausuntojen perusteena on yleensä runsas päihteiden käyttö. Soveltuvuus selvitystä varten hankitaan tietoja myös muilta viranomaisilta, kuten poliisilta. (Rikosseuraamuslaitos 2011j.)

2.2.1 Yhdyskuntapalvelun suorittaminen

Yhdyskuntapalvelun toimeenpano käynnistyy, kun tuomittu määräyksen saatuaan ilmoittautuu yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä hankkii hänelle palvelupaikan ja valvoo palvelun suorittamista. (Rikosseuraamuslaitos 2011i.) Yhdyskuntapalvelua suoritetaan palvelupaikoissa, joiden kanssa yhdyskuntaseuraamustoimisto on laatinut palvelupaikkasopimuksen. Palvelupaikat ovat yleensä valtion, kunnan, kaupungin, kirkon tai joidenkin kolmannen sektorin toimijoiden järjestämiä. Lähtökohtana on, että palvelupaikan tarjoaja ei saa olla voittoa tavoitteleva toimija. Palvelupaikkaa suunnitellessa pyritään löytämään tuomitulle sopiva palvelupaikka. Yhdyskuntapalvelun työtehtävät ovat luonteeltaan avustavia eikä ne edellytä erityistä osaamista. (Rikosseuraamuslaitos 2011k.) Mikäli tuomitulla on jonkin alan osaamista, voidaan sitä mahdollisuuksien mukaan yrittää hyödyntää.

Ennen yhdyskuntapalvelun aloittamista laaditaan toimeenpanosuunnitelma, jossa on määritellyt määräykset ja velvollisuudet. Palveluehtojen rikkomisesta seuraa rangaistus. Lievä rikkomus, kuten myöhästyminen, johtaa suulliseen tai kirjalliseen huomautukseen. Törkeä rikkomus, kuten päihtymys tai luvaton poissaolo, voi johtaa palvelun keskeyttämiseen, jolloin asia

palaa syyttäjälle ja loppuosa tuomiosta voidaan muuttaa ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi. Yhdyskuntapalvelu voidaan keskeyttää myös silloin, jos tuomittu syyllistyy uusiin rikoksiin. (Rikosseuraamuslaitos 2011l.) Suurin osa keskeyttämisistä sekä maan laajuisesti (taulukko 3) että Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston alueella (taulukko 4) johtuu poissaolosta ilman hyväksyttävää syytä. Yhdyskuntapalvelua suoritetaan lähtökohtaisesti kahtena päivänä viikossa, 3-4 tuntia kerrallaan (Rikosseuraamuslaitos 2011k). Yhdyskuntapalvelua ei voi suorittaa niin sanotusti ”urakkana” tekemällä esimerkiksi 30 tuntia viikossa. Yhdyskuntapalvelun toimeenpanon on kestettävä yhtä pitkään, kun mitä yhdyskuntapalveluksi muunnettu ehdoton tuomio olisi kestänyt. Eli esimerkiksi 90 tunnin (n. kolmen kuukauden ehdoton vankeusrangaistus) pituisen yhdyskuntapalvelun suorittamisessa pitää kestää noin kolme kuukautta.

2.2.2 Yhdyskuntapalvelulain muutos

Kriminaalipolitiikkaan perustuvat strategiset linjaukset sisältävät pyrkimyksen yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämiseen (Vesterbacka 2009). Tämä tarkoittaa yhdyskuntaseuraamusten käytön lisäämistä. Pyrkimys heijastuu myös organisaatio- ja lakimuutokseen. Käytännön työssä se näkyy moniongelmaisemman asiakasaineksen lisääntymisenä yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanossa. Yhä useampi rikosseuraamusasiakas on tai on ollut korvaushoidossa, hänellä on päihderiippuvuus tai jonkin asteisia mielenterveydellisiä ongelmia, kuten mieliala- tai persoonallisuushäiriö. (Rikosseuraamusasiakkaiden terveystutkimus 2010.) Tämä luo haasteita erityisesti yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöille, mutta myös palvelupaikkojen henkilökunnalle. Moniongelmaisempi asiakasaines saattaa tulevaisuudessa näkyä myös lisääntyneinä yhdyskuntapalvelun keskeyttämisinä.

Yhdyskuntapalveluun liittyvä merkittävä muutos koskee yhdyskuntapalvelulakia. Lainsäädännöllisillä ratkaisuilla voidaan vaikuttaa eri seuraamusten sujuvaan, oikeudenmukaiseen ja eri toimijat huomioon ottavaan toimeenpanoon. Lainsäädännölliset muutokset tarjoavat monipuolisemmat työskentely- ja vaikuttamismahdollisuudet yhdyskuntaseuraamusten puitteissa tehtävään työhön. (Rikosseuraamuslaitos 2011c.) Lakimuutosten tarjoamat mahdollisuudet korostuvat Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston kaltaisessa toimipisteessä, jonka alueella on paljon haastavia ja moniongelmaisista asiakkaita.

1.1.2011 astui voimaan yhdyskuntapalvelulain muutokset. Kuntouttavan työn näkökulmasta merkittävin uudistus liittyy muuhun kuin työhön käytettävissä olevaan aikaan. Aiemmin yhdyskuntapalvelulaki mahdollisti enintään 10 tunnin käyttämisen muuhun kuin työhön. Nyt muuhun kuin työhön on käytettävissä maksimissaan 30 tuntia kuitenkin niin, että työtä on yhdyskuntapalvelusta vähintään puolet. (L 641/2010.) 30 tunnin sisällöstä päättää yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä, mutta päätöksen pitää toimintaohjelmasta riippuen perustua esimerkiksi huomattavaksi tai suureksi arvioituun uusimisriskiin tai ongelmalliseen päihteiden

käyttöön. Toimintaohjelmille asetetut vaatimukset tulevat laista. Toisena merkittävänä muutoksena tuli huumausaineiden käyttökielto koskien koko yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoa. Aikaisemmin päihteiden käyttökielto koski ainoastaan palvelukertoja. (Kangaspunta 2010.) Muutoksen myötä otettiin käyttöön huumeseuat. Palvelun suorittaja on velvollinen antamaan virtsa- tai sylkinäytteen epäiltäessä päihtymystilaa. (L 641/2010.) Tähän asti on ollut käytössä ainoastaan puhallustesti epäiltäessä alkoholin käyttöä. Puhalluskokeen suorittamisvelvoite jää lakimuutoksen jälkeen edelleen voimaan (L 641/2010).

Uutena asiana on tullut myös mahdollisuus lykätä tai keskeyttää yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano määräajaksi esimerkiksi sairauden, päihdekuntoutuksen, asevelvollisuuden tai siviilipalveluksen vuoksi. Myös ehdoton vankeusrangaistus on hyväksyttävä syy lykkäykselle. Lykkäyksen tai keskeytyksen maksimipituus on yksi vuosi. Mikäli lykkäyksen tai keskeytyksen edellytykset eivät enää ole voimassa, esimerkiksi asepalvelus keskeytyy, on täytäntöönpanoa jatkettava. (L 641/2010.) Täytäntöönpanoon käytettävissä oleva aika ei kulu sinä aikana, jolloin täytäntöönpano on keskeytetty tai lykätty (Lausuntopyyntö 2009).

2.2.3 Muuhun kuin työhön käytettäville tunneille asetetut vaatimukset

Lähtökohtana on yhdyskuntapalvelulaki (L 12.12.1996/1055), joka määrittelee toiminnalle kriteerit. Rikosseuraamuslaitos hyväksyy toiminnan, mikäli se vastaa 1 §: sisältöä. Tämä tarkoittaa, että toiminnan tarkoituksena on vähentää tuomitun päihdeongelmia tai uusintarikollisuuden riskiä sekä lisätä tuomitun edellytyksiä suoriutua yhdyskuntapalvelusta (L 12.12.1996/1055). Lavikkala näkee asian niin, että kussakin tapauksessa käytetään tarkoituksenmukaisimpia ja siis myös parhaita vaihtoehtoja eikä Rikosseuraamuslaitoksen omilla ohjelmilla pitäisi olla vertailussa erityisasemaa. Yhdyskuntapalvelun perussisältö on työpalvelu ja sen halutaan olevan sitä jatkossakin. Työpalvelun rinnalle alettiin liittää muuta toimintaa vuonna 1995, jolloin enintään viisi tuntia voitiin käyttää päihdehuollon palveluihin Kriminaali- huoltoyhdistyksen hyväksymällä tavalla. Vuonna 1997 aloitettiin Liikenneturvajaksot. Vuodesta 2003 alkaen voitiin käyttää kymmenen tuntia osallistumalla uusintarikollisuuden vähentämistä tukeviin toimintoihin tai käyttämällä päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitettuja palveluja Kriminaali- huoltolaitoksen hyväksymällä tavalla. (Lavikkala 2011.)

Puhuttaessa Rikosseuraamuslaitoksen järjestämästä tai hyväksymästä toiminnasta, voi monenlainen toiminta tulla kysymykseen. Tässä tapauksessa toiminnalla ei tarkoiteta toimintaohjelmia, vaan toimintaa, jolla lisätään tuomitun edellytyksiä suorittaa yhdyskuntapalvelu. Tämä tarkoittaa tuntien käyttämistä asiakkaan tilanteen selvittämiseen, toimeenpanon jatkon suunnitteluun ja motivointiin silloin, kun suoriutumista on tarpeen tukea tällaisella työskentelyllä. Päihdepalvelujen asema pysyy ennallaan, mutta suurempi käytössä oleva tuntimäärä mahdollistaa enemmän. Lain perusteluissa tuodaan esiin mahdollisuus, että sama asiakas voi

suorittaa hänelle tarkoituksenmukaisen toimintaohjelman ja käyttää myös päihdehuollon palveluja. (Lavikkala 2011.)

Kolmannen sektorin palvelut ja muut ulkopuoliset toimijat voivat tulla kysymykseen joko uusimisriskin tai päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitettun toiminnan järjestäjänä. Ohjauspyörä -mallin kehittämisessä yhteistyökumppaneina on A-klinikkasäätiön lisäksi ollut mm. Jyväskylän seudun päihdepalvelusäätiö. Ohjauspyörän toteuttamisvaiheessa yhteistyötä on A-klinikkoiden ja kuntien päihdepalveluorganisaatioiden kanssa. A-klinikkasäätiön kanssa kehitetään muitakin erilaisia sisältö- ja yhteistyömalleja. Uusimisriskin vähentämiseen tähtäävän toiminnan taustalla on oltava samat lähtökohdat kuin muullakin toiminnalla. Lähtökohdat on esitetty esimerkiksi ohjelmatyön linjauksissa ja vastaavissa dokumenteissa. On voitava näyttää uskottavasti toteen, millä tavoin toiminta vähentää uusimisriskiä. Tämä sulkee pois esimerkiksi arjen taitojen parantamiseen liittyvät kurssit ja muut yleishyödylliset kurssit, koska niiden ei ainakaan sellaisenaan ole ilmeisesti osoitettu vähentävän uusimisriskiä, vaikka ne hyödyllisiä ovatkin. Yhdyskuntapalvelulaki ei mahdollista muuten vain hyödyllisen toiminnan hyväksymistä yhdyskuntapalveluksi. (Lavikkala 2011.)

2.2.4 Muuhun kuin työhön käytettävien tuntien käyttöaste ja hyödyntäminen Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa

Haastattelin Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston yhdyskuntapalveluryhmän rikosseuraamusesimiestä saadakseni käsityksen, miten lakimuutos on vaikuttanut asiakastyöhön ja miten muutosta on hyödynnetty käytännön työssä. Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa on toistaiseksi hyödynnetty lakimuutoksen mahdollistamaa korkeampaa tuntimäärää vain parissa tapauksessa. Lakimuutoksen myötä on otettu käyttöön valmistelevat tunnit. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.) Valmistelevia tunteja on ohjeistuksen mukaan tarkoitettu käytettäväksi kolmeen eri tarkoitukseen: yhdyskuntapalvelun toimintaedellytyksiä tukevaan toimintaan, toimintaan päihdeongelmien vähentämiseksi ja toimintaan uusimisrikollisuuden riskin vähentämiseksi. (Lavikkala 2010.) Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa tunteja on aikataulutettu ainakin tapaamisiin, joilla tuetaan yhdyskuntapalvelun toimintaedellytyksiä. Se tarkoittaa, että ennen varsinaisen yhdyskuntapalvelun suorittamisen aloittamista voidaan käyttää muutama tunti asiakastietojen päivittämiseen, suunnitelmien laatimiseen jne. Rikosseuraamuslaitoksesta annetun ohjeen mukaan tuntien tarkoituksena on asiakkaan tilanteen arviointi, toimeenpanosuunnitelman laatiminen ja asiakkaan motivoiminen. Nämä valmistelevat tunnit aikataulutetaan tunnin käynneiksi ja niiden noudattamiseen pätevät samat säännöt ja määräykset, kuin muihinkin yhdyskuntapalvelun tunteihin. Näiden tuntien perusteella voidaan myös hieman nähdä, onko asiakas kykenevä noudattamaan aikataulua ja saapuuko hän ajoissa tapaamisiin. Tämä uusi käytäntö on työntekijöiden keskuudessa koettu suhteellisen hyvin toimivaksi. Ainoa haaste toimintaohjelmien järjestämisen suh-

teen liittyä siihen, että ohjelmia ei välttämättä pystytä järjestämään kovin nopealla aikataululla. Toimintaohjelmia vetävien työntekijöiden aika ei riitä vetämään ohjelmia nykyistä enempää. Toimintaohjelmien vetäminen tulee muun asiakastyön ohessa. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.)

Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksessa suositellaan, että tässä vaiheessa käytettäisiin niitä ohjelmia, joita on jo käytössä, eikä kiirehdittäisi kehittämään uusia ohjelmia tai käytäntöjä. Jonkun asiakkaan kohdalla onkin tehty niin, että hän on ollut samaan aikaan VKM -ohjelmassa ja A-klinikan päihdejaksolla. Lakimuutos mahdollistaa aikaisempaa huomattavasti paremmin myös yhdyskuntapalvelun aikana tehtävät yksittäiset interventiot, esimerkiksi rikos- tai päihdekeskusteluiden muodossa. Tämän tyyppinen tilanne saattaa tulla eteen esimerkiksi silloin, jos asiakas on saanut kirjallisen huomautuksen ja yhdyskuntapalvelun suorittaminen on vaarassa keskeytyä. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.)

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistolla ja Kriminaalihuollon tukisäätiöllä (KRITS) on ollut alustavaa keskustelua siitä, että voitaisiinko KRITSin tuottamia palveluja hyödyntää yhdyskuntapalvelun suorittajien kohdalla, mutta asia on vasta ajatusasteella eikä mitään suuntaviivoja voida vielä vetää. Mietittäessä muuhun kuin työhön käytössä olevia tuntien hyödyntämistä, on otettava huomioon myös arviointikeskuksessa tehdyt arviot toimintaohjelmien tarpeellisuudesta. Esimerkiksi soveltuvuus selvitys on hyvä tietolähde tässä tapauksessa. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.)

Päihdehuollollisten toimenpiteiden suhteen ei ole otettu käyttöön mitään uutta toimintamuotoa, mutta lakimuutos on vaikuttanut siten, että päihdejakso ei ole enää sidoksissa aikaisempaan viiteen tuntiin, vaan jakson pituutta voidaan tapauskohtaisesti lyhentää tai jatkaa pidempäänkin. Viime aikoina on ollut havaittavissa, että yhä useampi yhdyskuntapalveluun tuomittu on tai on ollut korvaushoidossa ja tämä luo haasteita sekä yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöille että myös palvelupaikoille. Moniongelmaisemman asiakasaineen lisääntymiseen voi olla useampikin syy. Yhdyskuntaseuraamuksien käytön lisääntymisellä on varmasti oma osuutensa asiaan. Voidaan myös pohtia, onko sillä mahdollisesti ollut vaikutusta arviointikeskuksen arvioimisperusteisiin siten, että myönteinen lausunto yhdyskuntapalveluun soveltumisesta laadittaisiin aikaisempaa helpommin. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.)

Tiukentunut päihteiden käyttökielto on selkeästi luonut haasteita käytännön työtä ajatellen. Myös yhdyskuntaseuraamuspuolella on nykyään käytössä huumeeseulat (sylkitesti) ja yhdyskuntapalvelun yhteydessä niitä on muutaman kerran käytetty. Huumeeseulan ongelmaksi on koettu se, että sylkitesti ei näytä Subutexia, joka on monella asiakkaalla melkein pä eniten käytetty huumeaine. Sylkitestin lisäksi voidaan otattaa esimerkiksi virtsakoe, joka on luotettavampi.

Päihteiden käyttö tapauksissa korostuu työntekijän havainnointi. On mahdollista, että vaikka sylkittesti ei näytä mitään, mutta työntekijän havainnoinnin perusteella asiakkaan epäillään olevan päihtynyt, voidaan näyte lähettää jatkotesteihin. Voidaan myös pohtia, miten asiakkaiden tasapuolinen kohtelu toteutuu päihtymyksen havainnoinnissa. Jotkut työntekijät saattavat havaita päihtymyksen helpommin kuin toiset, jolloin asiakas testataan herkemmin. Testaamisen on kuitenkin perustuttava sen hetkiseen havainnointiin. Perusteena ei saa käyttää sitä, että asiakkaalla tiedetään olevan ongelmia päihteiden kanssa. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.) Mikäli asiakas kieltäytyy sylkittestistä, lain mukaan rikosseuraamusesimies voi määrätä asiakkaan verikokeeseen. Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi tilapäisesti keskeyttää yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon kunnes testin tulos on varmistunut. (L 641/2010: 7 a §.)

3 Rikoksenteijöiden syrjäytyminen

Monet rikoksenteijät ovat syrjäytyneitä tai vaarassa syrjäytyä, joten syrjäytymisen käsittely lienee tässä yhteydessä paikallaan. Syrjäytyminen sanana viittaa tietynlaiseen hajoamiseen tai osan irtoamiseen kokonaisuudesta. Hajoamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä ”sosiaalista” hajoamista ja kokonaisuudella yhteiskuntaa tai yhteisyyttä. (Helne 2002.) Syrjäytyminen on kuitenkin aikaan ja jopa paikkaan sidoksissa oleva termi, jonka määritelmä vaihtelee (Ruotsalainen 2005). Syrjäytymistä voidaan tarkasteltu ainakin kahdesta näkökulmasta: yksilölle kasautuneina hyvinvoinnin ongelmina ja yhteiskunnallisesta normaaliudesta sivuun joutumisena. Yleisesti syrjäytymisen voidaan todeta olevan yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta. (Raunio 2006.) Syrjäytyminen voi olla hakeutumista tai joutumista yhteiskunnan keskeisten toiminta-areenoiden ulkopuolelle. Tällöin yhteiskunnan ja yksilön väliset siteet heikkenevät. Syrjäytyminen nähdään kokonaisvaltaisena, kasautuvana ja yksilökohtaisena prosessina. Syrjäytyneen yksilön toimintatavat ja -mallit poikkeavat tavanomaisesta ja totutusta. Tämän aiheuttaa ihmisen ajattelun ja toiminnan sekä elämänhallinnan ja elämätavan vähittäinen muuttuminen. (Järvelä 2002: 274.)

Lainrikkajien syrjäytymisprosessiin kuuluu erilaisia vaiheita. Yleensä taustalta voidaan löytää jokin elämään liittyvä olosuhdetekijä tai muutostilanne, jolla on ollut tärkeä rooli syrjäytymisprosessin käynnistymisessä. Tällainen olosuhdetekijä voi olla esimerkiksi lapsuudessa tai nuoruudessa tapahtuneet elinympäristön muutokset, läheisissä ihmissuhteissa tapahtuneet muutokset tai vaikeat kasvuolot. Kun muutoksesta johtuvat pulmat pitkittyvät, niin ongelmat kasaantuvat. Jos keskeisimpiin elämän ongelmiin ei löydy ratkaisua, alkaa ihminen pikku hiljaa menettää uskoaan mahdollisuuksiinsa ohjata omaa elämäänsä. Tästä aiheutuu yksilön sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan vaikeutuminen. Elämänhallinnan menettäminen johtaa konflikteihin lähiyhteisöissä ja pahimmillaan yhteiskunnan kanssa. (Järvelä 2002: 275.) Syrjäy-

tymisprosessi vahvistaa itseään. Se ilmenee muun muassa osin rikollisiin alakulttuureihin kiinnittymisenä, joiden tarjoama välitön yhteys tarpeiden tyydyttämiseen ja vetovoima syrjäyttävät helposti yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet. Yhdyskuntapalveluasiakkaiden sosiaalinen asema on usein parempi kuin vankilasta vapautuneiden, koska heidän sosiaalinen syrjäytymisensä ei ole useimpien osalta kovinkaan pitkällä, vaikkakin siitä on nähtävissä selviä merkkejä. Tästä syystä yhdyskuntapalveluasiakkaiden sosiaalisen integraation edistämiseksi on olemassa hyvät edellytykset ja senkin takia yhdyskuntapalvelun lakimuutoksen tuoma mahdollisuus on tärkeä. (Komiteamietintö 2001.)

Syrjäytymistä on kahdenlaista, objektiivista ja subjektiivista. Objektiivinen syrjäytyminen aiheutuu resurssien tai toimintakyvyn vajauksesta. Syrjäytyminen on subjektiivista silloin, kun ihminen itse haluaa hylätä yhteiskunnan päämäärät ja arvot. Suomea ajatellen on todennäköistä, että vähemmistö lainrikkojista on tehnyt tällaisen valinnan. Rikollisen uran kehittymisessä on enemmänkin kyse perheessä ja muussa sosiaalisessa ympäristössä opittujen tottumusten, kulttuuristen tapojen ja toimintamallien yhteentörmäyksestä valtakulttuurin kanssa. (Järvelä 2002: 275-276.)

Henkisesti rikoksentekijät ovat usein puolustuskannalla ja kokevat omaa elämäänsä koskevat muutokset usein enemmänkin uhkina kuin mahdollisuuksina. He ovat oppineet selviytymään alakulttuurissa ja heidän sosiaaliset ja arjentaidot ovat suuntautuneet sen mukaan. Tämän takia heillä voi olla vaikeuksia selviytyä toisenlaisissa toimintaympäristöissä ja elämäntilanteissa. Ajattelu on usein musta-valkoista ja siinä korostuu vaihtoehdottomuus, mikä vaikeuttaa myönteisten ja uudenlaisten ratkaisujen löytymistä. Heikko itsetuntemus näkyy heidän toiminnassaan usein muun muassa itsensä korottamisena muiden yläpuolella, toisten arvon kieltämisenä, vetäytymisenä itsensä turmelemisena ja vihamielisyytenä. (Järvelä 2002: 274.) Lyhytjänteisyys, päihdekeskeisyys, impulsiivisuus sekä vaikeudet säilyttää psyykinen tasapaino ovat tavallisia (Komiteamietintö 2001: 29).

Keskeisiä hyvinvoinnin osatekijöitä ovat asunto, toimeentulo, koulutus ja työ. Lainrikkojien tapauksessa heidän sosiaalinen tilanteensa edellä mainittujen elämänedellytysten osalta on oleellisesti muuta väestöä heikompi ja yleisesti ottaen edellytykset sopeutua ovat huonot. Näiden edellytysten puuttuminen kasvattaa riskiä joutua syrjäytymiskierteeseen. (Järvelä 2002: 271-272.) Sosiaaliset haitat, esimerkiksi asunnon menetys, lisääntyvät usein vankilatuomion aikana, mikä vaikeuttaa vapautuvan vangin tilannetta entisestään (Karsikas 2005: 20). Myös elämänhallintaan liittyvät vajeet ovat tyypillisimpiä ja ne näkyvät päihteiden käytössä, työkyvyssä, asioimis- ja vuorovaikutustaidoissa tai selviytymisessä arkipäivän tehtävissä. (Komiteamietintö 2001:29.) Juuri kuntoutuksen näkökulmasta lainrikkojien keskeisimmät vajeet liittyvät elämänhallintaan, arjentaivoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja elinympäristöön. Nämä vajeet näkyvät muun muassa vaikeutena suunnitella omaa elämää, kokemuksina toisten

ihmisten uhrina olemiseen, itsetuntemuksen puutteena, lyhytjänteisyytenä, vaikeutena nähdä yhteys omien tekojen ja niiden seurauksien välillä ja impulsiivisuutena. Konkreettisiin arjen-taitoihin liittyvät puutteet ilmenevät kykenemättömyytenä olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, kykenemättömyytenä hoitaa omia asioitaan sekä vuorokausirytmiiin ja ajan-käyttöön liittyvinä ongelmina. (Järvelä 2002: 273.) Vankien integroimiseksi takaisin yhteiskun-taan tarvitaan erityisiä tukitoimia kuten tukiasuntoja, työtilaisuuksien järjestämistä ja yksilöl-lisiä kuntoutustoimia (Järvelä: 269).

4 Kuntouttava toiminta rikosseuraamusallalla

Kuntouttava toiminta rikosseuraamusallalla on moninaista ja sitä toteutetaan sekä yksilö- että ryhmämuotoisena. Suurin osa esimerkiksi vankiloiden kuntouttavasta toiminnasta on päihde-kuntoutusta. Toinen merkittävä kuntoutuksen kohde on uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Rikosseuraamusalan kuntouttavan toiminnan keskeinen tavoite on niiden kuntouttavien toi-mintojen kehittäminen, jotka todennäköisesti vähentävät uusintarikollisuutta. (Rantanen 2009.) Tässä osiossa käsittelen rikosseuraamusallalla tehtävää kuntoutusta sekä vankilan että yhdyskuntaseuraamustoimiston näkökulmasta painopisteen ollessa kuitenkin yhdyskuntapalve-luun liitettävissä toimintaohjelmissa.

Rikoksenteikijöiden kuntouttamisajattelu juontaa juurensa 1800-luvun valvonta-ajatteluun sekä silloisiin kuntoutus- ja kasvatustilaisuuksiin, mutta sen katsotaan olleen vallalla 1900-luvulla. Aikakautta kutsutaan strukturoidun kuntoutuksen aikakaudeksi. Tuolloin luovuttiin ajattelusta, jonka mukaan kaikki kuntouttavan toiminnan alle luokitellut menetelmät olisivat toimivia. (Laine 2002: 134.) Kuntoutusajattelu jakautuu neljään perusoletukseen. Ensimmäi-nen perusoletus on, että ihmisen yksilöllinen henkilöhistoria määrää sen, mitä me olemme ja miten me toimimme. Käyttäytyminen johtuu sitä edeltävistä syistä ja tekijöistä. Toisen ole-tuksen mukaan syyt ihmisen käyttäytymiseen ja rikollisuuteen löytyvät erityisesti ihmisen menneisyydestä ja ne on mahdollista tunnistaa käyttäytymistieteiden avulla. Erityisesti ihmi-sen yksilöllistä elämänhistoriaa on tutkittava, jotta syyt löydetään ja ne voidaan poistaa yksi-lökohtaisella hoidolla ja käsittelyllä. Viimeisen perusoletuksen mukaan hoidollisilla toimenpi-teillä on terapeuttinen funktio ja ne hyödyttävät sekä rikoksenteikijää että yhteiskuntaa laa-jemminkin. Onnistunut kuntoutus vähentää uusintarikollisuutta ja mahdollistaa rikoksenteiki-jöiden uudelleenintegroitumisen yhteiskuntaan. (Blomberg & Lucken 2000.)

Suomessa ensimmäiset nimenomaan uusimisriskin pienentämiseen pyrkivät kognitiivis-behavioraaliseen teoriaan perustuvat kuntouttavat toimintaohjelmat käynnistettiin 1990-luvulla. Taustalla oli kansainvälinen What works -keskustelu. Kansainvälisten tutkimusten pe-rusteella strukturoidut ohjelmat toimivat parhaiten. Rikosseuraamusallalla käytetään yleisesti

termiä ”ohjelma”, jolla ilmaistaan sitä, että kysymys ei ole terapiasta eikä myöskään vapaa-muotoisesta keskustelusta, vaan strukturoidusta työskentelymuodosta. Vankiloissa käytetään paljon ryhmämuotoista toimintaa. Taustalla tässä on muun muassa vertaistuki. Yhdyskuntaseuraamustyössä puolestaan yksilötyö on vallalla, koska asiakkaiden rekrytoiminen ryhmiin on haastavampaa. Vankilassa ryhmien kasaaminen on helpompaa asiakkaiden paremman tavoitettavuuden takia. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010.)

What works -ajattelutavan lisäksi Pohjois-Amerikasta Suomeen on levinnyt evidence based, eli näyttöön perustuva -ajattelutapa (Laine 2007). Näyttöön perustuvasta käytännöstä on useita määritelmiä, mutta artikkelissa ”Evidence based medicine: what it is and what it isn't.” esitettyä määritelmää on pidetty yleisesti hyväksyttynä. Sen mukaan näyttöön perustuva käytäntö on parhaan mahdollisen tiedon tunnollista, täsmällistä, järkevää ja kriittistä käyttöä yksilöllisissä asiakastapauksissa. (Sackett ym. 1996.) Kriittisyys tarkoittaa tiedon laadun arvioimista ja sitä, että tietoa ei käytetä mekaanisesti vaan sovelletaan konkreettisesti asiakkaan tilanteen mukaan (Borg & Korteniemi 2008). Evidence based -ajattelutapa korostaa, että toiminnan on oltava perusteltavissa luotettavalla tutkimusnäytöllä (Collan & Rantanen 2009). Tutkimusnäyttö voidaan saada sekä laadullisista että määrällisistä tutkimuksista (Borg & Korteniemi 2008). Tutkimusnäytön lisäksi myös työntekijöiden kokemustiedolla ja asiakaspalautteella katsotaan olevan tärkeä merkitys. Toiminnan katsotaan olevan vaikuttavaa, mikäli tutkimustiedon lisäksi asiantuntijakokemukset ja asiakaspalautteet puoltavat sitä. (Rantanen 2009.)

4.1 Ohjelmatoiminta rikosseuraamusallalla

Ohjelmat voidaan jakaa motivointiohjelmiin ja vaikuttavuusohjelmiin. Motivointiohjelmat ovat pääsääntöisesti lyhytkestoisia ja niiden avulla pyritään ylläpitämään muutosmotivaatiota ja kannustamaan osallistujaa ryhtymään tarvittaviin jatkotoimenpiteisiin. Motivointiohjelmat toteutetaan joko yksilö- tai ryhmämuotoisena. Niiden tavoitteena on saada osallistujat tunnistamaan käyttöksensä ongelmallisuus ja kyseenalaistamaan elämäntilanteensa. Motivointiohjelmiin osallistujan uusimisriski ei ole niin merkittävä tekijä kuin vaikuttavuusohjelmissä, koska motivointiohjelmissä pyritään herättämään muutosmotivaatiota. Yhdyskuntaseuraamusten ohjelmatyössä on se etu, että asiakas pääsee harjoittelemaan opittuja taitoja yhteiskunnassa. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010.)

Vaikutusohjelmat on suunnattu keskikorkean tai korkean uusimisriskin omaaville asiakkaille ja ne toteutetaan pääsääntöisesti ryhmämuotoisena. Vaikuttavuusohjelmat ovat intensiivisiä ja pitkäkestoisia. Vaikuttavuusohjelmilla pyritään vaikuttamaan asiakkaan toiminnan taustalla oleviin ajattelu- ja käyttäytymismalleihin ja asiakasta autetaan kehittämään niiden tilalle rikoksetonta elämäntapaa tukevia ajattelu- ja toimintamalleja. Uusimisriskin ja motivaation

arvioiminen on tärkeää, koska ohjelman keskeyttäminen saattaa lisätä uusimisriskiä. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010.)

Erilaisten toiminta- ja päihdeohjelmien lisäksi työ on olennainen osa kuntoutusta, eikä unohda sovi myöskään opiskelua. Työtoimintaan osallistumisen tavoitteena on ylläpitää ja kehittää vangin ammattitaitoa ja työkykyä. (Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009.) Kuntouttava toiminta rikosseuraamusalalla voidaan siis jakaa ohjelmatyöhön, päihdetyöhön, työhön, erilaisiin kursseihin, osaston päiväohjelmaan sisältyvään toimintaan ja koulutukseen. Toiminnalla pyritään parantamaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään, ylläpidetään tai parannetaan ammattitaitoa ja osaamista, tuetaan päiheteetöntä elämäntapaa ja edistetään vangin sijoittumista yhteiskuntaan. (Rikosseuraamuslaitos 2011m.) Kuntoutuksella voidaan siis tarkoittaa kaikkia niitä toimintoja, joilla rikoksenteikijään pyritään vaikuttamaan siten, että hänen taipumuksensa syyllystyä uusiin rikoksiin vähenisi (Laine 2007: 263-264). Kuntoutuksen taustalla voi olla vakava sosiaalinen syrjäytyminen tai sen uhka. Rikoksenteikijöiden kuntoutustarve on keskimääräistä väestöä suurempi ja se voi liittyä useampaan tarpeeseen, esimerkiksi terveyteen, päihteisiin ja muihin sosiaalisiin tarpeisiin. Vaikka vankien kuntoutustarpeet ovatkin samantyyppisiä, on tärkeää ottaa huomioon heidän yksilölliset tarpeensa. (Karsikas 2005: 20.)

Rikosseuraamusalalla toteutettavassa kuntoutusajattelussa toteutuu kansallisen rikosentorjuntaohjelman tavoitteet. Tavoitteina on ehkäistä uusien rikosten tekeminen ja ehkäistä sitä, että yksilöistä tulee rikollisia tai he jatkavat rikosten tekemistä. Useat rikolliseksi kehittymistä edistävät tekijät ovat yhteydessä syrjäytymiseen ja huono-osaisuuteen. Tämän takia kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa on keskeistä syrjäytymisen ehkäiseminen. (Järvelä 2002: 269.) Suomessa kansallisen rikosentorjuntaohjelman on määritellyt pääministerin ja ministerien muodostama valtioneuvosto (Rikosentorjuntaneuvosto 2011). Yhdysvalloissa asiaan on lähestytty myös toiselta kannalta. Siellä toimii kiistelty suuntaus nimeltään ”Convict criminology” tai ”New criminology”, joka lähtee liikkeelle hieman toisenlaisista lähtökohdista. Suuntauksen taustalla vaikuttavat vangit ja entiset vangit, jotka ovat muodostaneet oman akateemisen tiedekuntansa. He perustavat näkemyksensä tuomittujen ja vankien havainnoille, kokemuksille ja analyyttisille ideoille, joita puolueettomat tiedemiehet ovat edelleen kehittäneet. Heidän tutkimuksensa pyrkivät haastamaan tiedemiesten, median ja valtion luoma ”vääränlaista” mielikuvaa ja pyrkivät tuomaan esiin uusia, edullisempia, tehokkaampia ja inhimillisempiä rankaisustrategioita. He toimivat yhteistyössä eri organisaatioiden, poliitikkojen ja sidosryhmien kanssa arvioidakseen ovatko nykyiset menetelmät tarkoituksenmukaisia. (Convict Criminology 2011.)

Rikoksenteikijän muutoksella nähdään olevan kolme välttämätöntä edellytystä. Ensimmäinen edellytys on, että ihmisellä on konkreettinen mahdollisuus alkaa muuttamaan asioitaan ja

elämäntilannettaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi asuntoa tai päihdekuntoutuspaikkaa. Toiseksi hänellä täytyy olla mahdollisuus oppia niitä uusia asioita, joita toisin toimiminen edellyttää. Kolmanneksi henkilön täytyy sitoutua omaan muutosprosessiinsa ja hänellä täytyy olla siihen tahtoa ja motivaatiota. (Järvelä 2002: 284.)

Käsittelen seuraavaksi sekä vankilassa että yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettavia toimintaohjelmia pääpiirteittäin. Pääpaino on yhdyskuntaseuraamuspuolella jo toteutettavissa toimintaohjelmissa, mahdollisuudessa niiden laajentamiseen ja mahdollisuudessa ottaa joku kokonaan uusi elementti jo olemassa olevien ohjelmien rinnalle joko vankilan puolelta tai kolmannelta sektorilta.

4.2 Kuntouttava toiminta vankilassa

Vankilassa tehtävä kuntouttava toiminta jaetaan päihdetyöhön, ohjelmatyöhön ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Vankeinhoidon päihdestrategian tavoitteena on päihteiden tarjonnan ja päihderikollisuuden ehkäiseminen, päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy, päihteiden kysynnän ehkäisy, päihdeongelmaisen vangin kuntoutusjatkumon turvaaminen vankeustuomion ajan ja toimintaympäristöön verkottuminen. Päihdetyö sisältää päihdehoidon, päihdekuntoutuksen ja päihdevalvonnan. Päihdehoitoon kuuluu muun muassa päihdearvio, vieroitus- ja katkaisuhoidot, päihdepsykiatrisen hoidon sekä opioidiriippuvaisten hoito. Päihdekuntoutus on erilaisina päihdeohjelmina ja yksilötyönä toteutettavaa kuntouttavaa toimintaa. Vankiloiden päihdevalvontaan kuuluu erilaiset valvonta ja tarkastustoimet, esimerkiksi alkometrin ja huumeeseulojen käyttö. Päihdekuntoutusta on tarjolla lähes kaikissa vankiloissa. Sitä toteutetaan sekä ryhmä- että yksilömuotoisena. Käytössä on lyhyitä motivointiohjelmia ja pidempiä ryhmämuotoisia ohjelmia. (Rikosseuraamus 2011m.) Rikosseuraamusalalla tehtävästä uusintarikollisuuteen vaikuttavasta kuntoutuksesta tai hoidosta on käytetty myös nimitystä tertiari-preventio, joka tarkoittaa esimerkiksi pidemmän päihdehistorian omaavien rikoksenteekijöiden tilanteesta aiheutuvien haittojen lieventämistä. Kuntoutus soveltuu myös pitkän rikoshistorian omaaville henkilöille. (Haapasalo 2006.)

Ohjelmatyö jakaantuu yleisohjelmiin, rikosperusteisiin ohjelmiin ja ryhmämuotoisiin ohjelmiin, jotka toteutetaan osana päihdekuntoutusta. Yleisohjelmilla pyritään vaikuttamaan rikolliseen käyttäytymiseen ja ne soveltuvat laajalle joukolle vankeja. Rikosperusteiset ohjelmat ovat nimensä mukaisesti kohdistettu tiettyyn rikokseen syyllistyneille vangeille, kuten esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikollisille. Päihdekuntoutuksen osana toimivat ohjelmat ovat monimuotoisia ja ne on suunnattu eriasteisista päihdeongelmista kärsiville vangeille. (Rikosseuraamus 2011n.)

Kuntouttava toiminta ei välttämättä ole strukturoitua. Vapaamuotoisemmin voidaan toteuttaa sosiaalista kuntoutusta, jonka ensisijainen tavoite on ylläpitää tai lisätä vangin arkielämän taitoja ja sosiaalisia valmiuksia. Sosiaalinen kuntoutus voi sisältää perheleirejä, isälapsiryhmiä, terveysneuvontakursseja tai vapauttamisryhmiä. Sosiaalinen kuntoutuskaan ei ole täysin vapaamuotoista, vaan sen sisältö on hyväksyttävä Ohjelmatyön ohjausryhmässä ennen sen käyttöönottoa. Tällä hetkellä on käytössä perheleirit, KUVA (Kuntouttava vankityö -ohjelma) ja WOP (Work out project). (Rikosseuraamuslaitos 2011p.)

Rikosseuraamusalalla toteutettavat ohjelmat on joko akkreditoitu tai ne odottavat akkreditointia. Akkreditoinnissa ohjelmat hyväksytään ja tarkastetaan. Hyväksymismenettelyllä varmistetaan, että ohjelmien odotetaan tieteellisen tutkimuksen perusteella vaikuttavan uusintarikollisuuden vähentävästi, mikäli ne toteutetaan tarkoituksenmukaisesti. Hyväksytyjä vankilassa käytössä olevia ohjelmia ovat tällä hetkellä seksuaalirikollisille tarkoitettu STOP, omaehtoisen muutoksen OMA -ohjelma, Cognitive Skills -ohjelma, Suuttumuksen hallinta -ohjelma, Kiskon yhteisöhoito, Antiriippuvuudet (inforyhmätoiminta), Kalterit taakse, Matkalla muutokseen -päihdekuntoutusohjelma, Ojasta allikkoon (retkahduksen hoito-ohjelma) ja Yhteisökuntoutusohjelma. Neljä ensiksi mainittua ovat kansainvälisiä ohjelmia. Akkreditointikäsitteilyä odottavat MOVE! (parisuhdeväkivallan puheeksiotto), Lähisuhdeväkivaltaohjelma, Ajattelutaitoja työpaikalla, VKM (Viisi keskustelua muutoksesta) ja VINN (motivointi ja keskusteluohjelma naisille). Myös VKM ja VINN ovat kansainvälisiä ohjelmia. Hyvänä käytäntönä on hyväksytty Terve -kurssi ja Oppimisvaikeuksista vapaaksi -kurssi. (Rikosseuraamuslaitos 2011o.) Edellä mainituista ohjelmista läheskään kaikkia ei voida hyödyntää yhdyskuntapalvelun yhteydessä niiden pitkän ja intensiivisen luonteen vuoksi. Yhdyskuntaseuraamukset eivät ole kestoaltaan riittävän pitkiä (Rikosseuraamuslaitos 2011n). Jotkut ohjelmista ovat sellaisia, ettei niistä voida myöskään irrottaa jotain tiettyä osa-aluetta, koska tällöin kokonaisvaltainen vaikuttavuus ei toteutuisi.

Omaehtoinen muutos (OMA) -ohjelman neljäs askel on mahdollista suorittaa esimerkiksi yhdyskuntaseuraamustoimistossa yksilömuotoisena, mutta suositeltavaa olisi käydä se ryhmän kanssa. Matkalla muutokseen -päihdekuntoutusohjelmaa voidaan tarvittaessa soveltaa yksilötyössä. Retkahduksen hoito-ohjelma Ojasta allikkoon voidaan toteuttaa ryhmä- tai yksilömuotoisena. MOVE! on pelkästään yksilömuodossa. VINN -ohjelmasta on kaksi erilaista ryhmäversiota ja kymmenen kerran yksilöversio. (Knuuti 2011.) Edellä mainittuja toimintaohjelmia ei voida sellaisenaan käyttää yhdyskuntaseuraamustyössä, koska niiden soveltuvuudesta ei ole riittävästi tietoa. MOVE!sta osaa aletaan kokeilla yhdyskuntaseuraamustyössä ja ohjelman kaltaiselle läheisväkivaltaan tarkoitettulle interventiolle näyttäisi olevan tarvetta. (Lavikkala 2011.)

4.3 Kuntouttava toiminta yhdyskuntapalvelun yhteydessä

Tämän kappaleen aiheena voisi periaatteessa olla myös kuntouttava toiminta vapaudessa, mutta merkitys vapaudessa tehtävällä kuntoutuksella ja yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettavilla ohjelmilla on hieman erilainen, vaikka ne mielletään myös samaksi asiaksi. Yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettavan kuntoutuksen taustalla on kuitenkin tietyllä tapaa pakko. Tietenkään toimintaohjelmiin ei ole pakko osallistua ja yhdyskuntapalvelunkin sijasta voi valita vankilatuomion, mutta vapaaehtoisuus on silti erilaista, kuin jos henkilö osallistuisi kuntouttavaan toimintaan ilman, että se liittyy hänen tuomioonsa. Kirjallisuudessa vapaudessa tapahtuvasta rikoksenteekijöiden kuntoutuksesta käytetään myös nimitystä jälkihuolto ja nimensä mukaisesti se viittaa vankeusrangaistuksen jälkeen tapahtuviin kuntouttaviin toimenpiteisiin. Näillä toimenpiteillä pyritään vähentämään uusintarikollisuutta ja edistämään vankilasta vapautuneiden kiinnittymistä yhteiskuntaan. Vapaudessa tehtävän kuntoutuksen taustalla on sekä yhteiskunnan turvallisuus että yksilön mahdollisuus kantaa vastuu elämästään ja teoistaan. Tämä tarkoittaa uuden mahdollisuuden antamista tarjoamalla rikoksenteekijöille konkreettisia kuntoutumis-, koulutus- ja työllisyyspalveluja. Taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna rikoksenteekijöiden aiheuttamat kustannukset ovat moninkertaiset verrattuna heidän kuntoutuksen, koulutuksen tai työllistämisen kustannuksiin. (Järvelä 2002.)

Rikoksenteekijöiden ongelmia voidaan tarkastella yksilö-, yhteisö- ja yhteiskunnallisella tasolla. Tämä tarkoittaa, että heidän kuntouttamisessaan tarvitaan moninäkökulmaisuutta. Yhteiskuntarakente mahdollistaa tietynlaisen rikollisuuden ja se myös tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia rikoksenteekijöiden kuntouttamiselle. Yhteisötasolla yritetään vaikuttaa marginalisointuneeseen alakulttuuriin luomalla vaihtoehtoisia yhteisöjä ja toimintafoorumeita. Yksilötasolla on huomioitava asiakkaan psyyke ja toimintakyky sekä siihen liittyvät tarpeet, ongelmat ja voimavarat. (Järvelä 2002: 281.)

Yhdyskuntapalvelun yhteydessä tehtävä kuntouttava työ toteutetaan nimenomaan toimintaohjelmien muodossa. Yhdyskuntaseuraamustyössä käytettävät ohjelmat ovat lyhytkestoisia ja korostetusti muutokseen motivoivia ja ne perustuvat rikoskäyttäytymiseen puuttumiseen. Toimintaohjelmien käyttö yhdyskuntaseuraamusten parissa on suhteellisen vähäistä. Vuonna 2008 3,3 prosentissa yhdyskuntaseuraamuksista käytettiin toimintaohjelmia. Päättyneiden yhdyskuntapalveluiden osalta käyttöprosentti oli 3,9 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2011g.) Yhdyskuntapalveluiden yhteydessä käytettyjen toimintaohjelmien pieneen käyttömäärään voi olla useampikin syy, esimerkiksi asiakkaiden hyvä elämäntilanne tai haluttomuus osallistua. Yhtenä syynä on esimerkiksi asiakkaalla jo ennestään oleva päihdehoitokontakti, joka on todennäköisesti asiakkaalle hyödyllisempi, kuin yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettava päihdejakso.

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa on tällä hetkellä käytössä viisi erilaista toimintaohjelmaa, jotka ovat Viisi keskustelua muutoksesta (VKM), Suuttumuksen hallinta, Liikenneturvaohjelma, viiden tunnin mittainen päihdejako ja Ohjauspyörä. Esittelen seuraavaksi lyhyesti jokaisen ohjelman.

Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelman (VKM) pohjana ovat motivoivan keskustelun menetelmät, jotka jokaisen rikosseuraamustyötä tekevän henkilön tulee jossain vaiheessa opiskella. Motivoiva haastattelu -kurssi on oltava käytynä, ennen kuin työntekijät voivat alkaa vetämään toimintaohjelmia. Suomeen VKM -ohjelma on tullut vuonna 2006. Ohjelman tarkoituksena on edistää asiakkaan päätöksentekoa mahdolliseen muutokseen liittyen. Muutos voi olla melkein mitä tahansa ja se on nimenomaan asiakkaasta lähtevä. Asiakkaan tuottamien lauseiden vahvistaminen ja edistäminen sekä muutokseen sitoutuminen ovat johtavia ajatuksia. VKM -ohjelmassa käytetään neljää periaatetta, joita käytetään sisäisen motivaation luomiseksi. Ne ovat vastakohtien vahvistaminen, vastarinnan myötäileminen, asiakkaan muutosmotivaation herättäminen ja vahvistaminen sekä empatian osoittaminen. (Rikosseuraamuslaitos 2011n.)

Suuttumuksen hallinta -ohjelma on suunnattu henkilöille, joilla on vaikeuksia hallita suuttumustaan ja/tai vihaansa ja jotka hallinnan menetettyään käyttäytyvät aggressiivisesti. Ohjelman tavoitteena on parantaa suuttumuksen hallintataitoja. Kurssilla käydään läpi vihaisen käyttäytymisen ymmärtämistä, vihaisen käyttäytymisen positiivisia ja negatiivisia seurauksia, suuttumuksen kehityksen vaiheita, suuttumuksen fyysisiä tunnusmerkkejä, vihaisten ajatusten hallintaa. Yksi tärkeimpiä asioita on tunnistaa sellaiset tilanteet, joissa osallistujat yleensä suuttuvat ja ennakoita näitä tilanteita. Kurssilla opiskellaan myös tekniikoita, joiden avulla fyysisistä kiihtymystä voidaan hallita. (Rikosseuraamuslaitos 2011n.)

Liikenneturvaohjelma on kohdennettu henkilöille, joilla on selvä riski syyllistyä uudelleen rattijuopumukseen ja jotka ovat jossain määrin huolissaan omasta uusimisriskistään. Ohjelma on kymmenen tunnin mittainen ja se toteutetaan sekä yksilötunteina että ryhmäkertoina. Yksilötapaamiset kestävät tunnin kerrallaan ja ryhmätapaamiset ovat kahden tunnin pituisia. Ensimmäiset kaksi tuntia ovat yksilömuotoisia ja niiden aikana kerrataan nopeasti asiakkaan elämäntilanne ja käsitellään rattijuopumustapahtuma hyvin tarkkaan. Seuraavat kuusi tuntia toteutetaan ryhmässä ulkopuolisen liikenneturvaohjaajan johdolla. Ryhmäkerroilla käydään läpi muun muassa tilastoja, liikennekäyttäytymistä, liikenteen uhkia, teoriaa ja ryhmäläisten omia rattijuopumuksia. Viimeiset kahden tunnin aikana käsitellään hyötyjä, haittoja ja asenteita ja tehdään asiakkaalle henkilökohtainen varautumissuunnitelma jatkoa ajatellen. (Liikenneturvaohjelman käsikirja 2006.)

Päihdeongelmien hoitoa ajatellen Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa on tällä hetkellä käytössä kaksi toimintamuotoa, joista toinen on viiden tunnin mittainen päihdejakso, joka toteutetaan A-klinikan toimesta. Asiakkaan tilanne kartoitetaan ja hänen kanssaan keskustellaan asioista. Jakso on todella lyhyt, eikä sen tarkoituksena olekaan saada ihmeitä aikaan, vaan herätellä asiakas tarkastelemaan omaa tilannettaan.

Toinen päihdeongelmiaisille tarkoitettu ohjelma on Ohjauspyörä. Ohjelmaan osallistuminen ei edellytä päihdeongelman myöntämistä tai valmista motivaatiota. Ohjelmaan osallistumisen edellytyksenä on huoli omasta päihtyneenä ajamisestaan ja valmius pohtia rattijuopumukseen liittyvää toimintaa. Ohjelman aikana käsitellään ennalta määriteltyjä teemoja keskustelun, tehtävien ja harjoitusten avulla. Ohjelman avulla on tarkoitus luoda rattijuopumukseen liittyvästä käyttäytymisestä ja sen seurauksista realistinen kuva, jotta saataisiin lisättyä asiakkaan valmiuksia muuttaa käyttäytymistään. (Rikosseuraamuslaitos 2011m.) Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa Ohjauspyörän toimintaa on viimeisen vuoden aikana kehitetty yhteistyössä A-klinikan kanssa ja sen käyttö on vielä toistaiseksi vähäistä.

4.4 Kuntoutuksen vaikuttavuus

Rikosseuraamusalalla pyritään käyttämään ohjelmia, joiden vaikuttavuudesta on tutkimusnäyttöä (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010). Toiminnan vaikuttavuutta voidaan mitata monilla eri tavoilla. Rikosseuraamusalalla toiminnan katsotaan onnistuneen, kun vankilasta vapautuneet eivät enää syyllisty rikoksiin. Se ei kuitenkaan ole ainoa mittari. Vaikuttavuutta on myös se, kun ihminen ei tee vakavia rikoksia, hänen rikoksensa vähenevät, tilanne ei rikosten suhteen pahene tai tilanteen huononeminen hidastuu. Päihdekuntoutuksen suhteen vaikuttavuutta on täydellisen raitistumisen lisäksi esimerkiksi se, että asiakkaan tilanteen huononeminen ei jatku, hän selviää arjesta, sosiaaliset suhteet paranevat tai päihdeettömät kaudet pitenevät. (Karsikas 2005: 29-30.)

Kansainvälisellä tasolla eri ohjelmista on usein saatavilla tutkimusnäyttöä, mutta Suomessa kehitettyjen toimintaohjelmien vaikuttavuudesta ei ole riittävästi tietoa. Vaikuttavuustutkimuksen vähäisyyteen liittyy esimerkiksi se, että vaikuttavuus ei ole yksiselitteisesti osoitettavissa. On pohdittava, mitä kriteereitä ja standardeja tulisi käyttää, miten aineisto valikoidaan, mitä menetelmiä käytetään jne. Vaikuttavuus voidaan nähdä arvovalintana. Vaikuttavuuden mittari voi vaihdella tutkijasta ja näkökannasta riippuen paljonkin. Yksi tärkeä edellytys ohjelmien vaikuttavuudelle on se, että ohjelmat suoritetaan loppuun, koska keskeyttäminen saattaa nostaa uusimiseriskiä. Monesti vaikuttavuutta mitataan rikosten uusimisen näkökulmasta. Tämä ei välttämättä ole paras keino arvioida tuloksellisuutta, koska poliisin tietoon tulleet rikokset eivät kerro läheskään kaikkea ihmisen kokonaisvaltaisesta elämäntilanteesta. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010.)

Esimerkiksi Cognitive Skills -ohjelman vaikuttavuudesta on julkaistu ulkomailla useita tutkimuksia, esimerkiksi Kanadassa, missä ohjelma on kehitetty. Heidän tutkimuksensa mukaan ohjelmaan osallistuneiden riski uusista rikoksista ja vankilaan palaamisen todennäköisyys oli pienempi kuin niiden, jotka eivät osallistuneet ohjelmaan. Tulokset osoittavat myös sen, että ohjelma vaikuttaa olevan hyödyllisin nimenomaan korkean uusimisriskin omaaville vangeille. Ohjelmalla todettiin aiheuttavan myönteisiä muutoksia uusimisriskitekijöissä. (Correctional Service Canada 1991.) Suomessa Rikosseuraamusvirasto on tehnyt Cognitive Skills -vaikuttavuustutkimuksen. Tutkimusaineisto koostui vuosien 1998-2004 vankirakennekartoitusten poikkileikkausaineistoista ja vankien nimilehdistä. Seuranta-aineiston muodosti 355 Cognitive Skills -kurssille osallistunutta ja 469 vertailuhenkilöä. Tulokset ovat samansuuntaiset, kuin ulkomaisissa tutkimuksissa. Cognitive Skills -kurssin suorittaneiden vankilaan palaamisen todennäköisyys on melkein 22 prosenttia pienempi kuin verrokkiryhmällä ja keskeyttäneillä. Regressioanalyysin mukaan Cognitive Skills -kurssi vaikuttaa rikoksen uusimiseen tilastollisesti merkitsevästi ainoastaan ensimmäistä tai toista kertaa vapautuvilla. Toimintaohjelmien vaikuttavuudesta tarvitaan lisätutkimusta, mutta omalta osaltaan Rikosseuraamusviraston tutkimuksen tulos osoittaa kuntoutuksen olevan tuloksellista. (Honka, Keinänen & Tyni 2006.)

Joidenkin ohjelmien kohdalla on siis havaittu selviä tuloksia, mutta yleistämisen suhteen on oltava varovainen. Syyt ohjelman epäonnistumiseen voivat liittyä toteutukseen tai eroihin kohdejoukoissa. Kaikkia ohjelmia ei myöskään voi soveltaa kaikkien rikoslajien kohdalla. Jotkut ohjelmat tuottavat tuloksia vapaudessa sovellettuina, mutta eivät vankilaolosuhteissa. Ohjelmien toimivuudesta käydään edelleen keskustelua ja tuloksissa on havaittavissa ristiriitaisuuksia ja ne ovat tulkinnanvaraisia, mutta joitain yleistyksiä on kuitenkin mahdollista tehdä. Positiivisia tuloksia saadaan aikaan ohjelmilla ja toiminnoilla, jotka sisältävät kognitiivisen komponentin. Ohjelmissa keskitytään henkilön niihin ajattelutapoihin ja asenteisiin, jotka ylläpitävät rikollista käyttäytymistä. Tässä kognitiivisessa suuntauksessa rikollisuus nähdään opittuna toimintana, jossa pienryhmillä on suuri merkitys. Vankiloissa ja muissa laitospölosohuhteissa toteutettavat terapeuttiset yhteisöt toimivat erityisesti huumeiden käyttäjien kohdalla. Yhteisöissä kuntoutettavat itse ottavat suuren vastuun toiminnan toteutumisesta, itsestään ja muista yhteisön jäsenistä. Vaikuttaviksi on havaittu myös ammatillinen koulutus, monipuoliset työ- ja ammattiohjelmat sekä jälkihuollon työllistävä toiminta. Monien tutkimuksien mukaan näillä toimilla on vaikutusta myös uusintarikollisuuden vähentämisessä. (Laine 2002: 135.)

Adrews, Bonta ja Hoge (1990) luettelivat neljä merkittävää periaatetta liittyen menestyksenkäisiin rikossenuusimista vähentäviin toimintaohjelmiin. Riskin periaatteen perusteella arvioidaan uusimisriskiä ja pyritään ennustamaan rikollista käyttäytymistä. Hoidon ja kuntoutuksen pitää perustua arvioituun uusimisriskiin. Mitä korkeampi uusimisriski, sitä laajempi ja perusteellisempi ohjelman pitää olla. Eräiden tutkimusten mukaan vähäisen uusimisriskin omaaville

rikoksenteijöille järjestetty intensiivinen kuntoutus saattaa vaikuttaa jopa uusimisriskiä kasvattavasti. Tämän takia esimerkiksi kestoltaan pitkiä ja intensiivisiä seksuaalirikollisille tarkoitettuja toimintaohjelmia ei voida soveltaa matalan uusimisriskin asiakkaille. (Bonta 2003.) Mikäli matalan ja korkean uusimisriskin omaavia asiakkaita sijoitetaan samaan ryhmään, tapahtuu sosiaalista oppimista. Asenteet ja ajattelumallit välittyvät vuorovaikutteisissa tilanteissa. Ryhmässä syntyy myös sosiaalisia suhteita, jotka erityisesti nuorten kohdalla saattavat vahvistaa rikosmyönteistä ajattelua. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010.) Tarveperiaatteessa on keskeistä henkilön kriminogeenisten tarpeiden tunnistaminen. Tämän periaatteen mukaan rikoksenteijöillä on kahden tyyppisiä tarpeita: kriminogeenisiä ja ei-kriminogeenisiä. Kriminogeenisissä tarpeissa tapahtuva muutos vaikuttaa uusimisriskiin. Tarpeen huomioimisen periaatteessa onkin tärkeää näiden kriminogeenisten tarpeiden tunnistaminen, joista merkittävä osa liittyy niihin arvoihin, asenteisiin ja uskomuksiin, jotka hyväksyvät rikollisen toiminnan. Kriminogeenisiä tekijöitä ovat esimerkiksi päihteiden käyttö ja työllistymisongelmat. Ei-kriminogeenisiin tekijöihin luetaan kuuluvaksi muun muassa itseluottamus ja ahdistus. Vastanottavuuden periaatteen mukaan hoito-ohjelman ja sen toteutuksen täytyy vastata rikoksenteijän kykyjä ja oppimistyyliä. Toimintaohjelman pitää vastata kriminogeenisiin tarpeisiin ja sen intensiivisyyden täytyy olla riskitason mukaista, jotta hoito olisi tarpeeksi vaikuttavaa. Neljäs periaate on ammatillisen harkinnan periaate. Se tarkoittaa hoidon suhteellista joustavuutta. Vaikka rikoksenteijöiden riski- ja tarvetekijät vastaisivatkin toisiaan, ei heitä voida käsitellä samalla tavalla. Kuntoutuksen tulee ottaa tietyt eettiset ja inhimilliset tekijät huomioon. Andrews on esittänyt viidennenkin periaatteen, joka on toteutuksen johdonmukaisuus. Tämän periaatteen mukaan hoito-ohjelmaa toteuttavat perehdytetyt ja asialle omistautuneet työntekijät ennalta määriteltujen periaatteiden mukaan. (Bonta 2003.)

Kuntoutuksessa tulisi ottaa huomioon yksilö ja hänen muutosprosessinsa näkökulma, työprosessin näkökulma ja palvelurakenteiden näkökulma. Rikoksenteijöiden kanssa työskennellessä näkökulma on perinteisesti ollut yksilömenetelmissä ja ammattikäytäntöön perustuvissa työotteissa. Näiden yhteyteen on tullut kognitiivis-behavioraalisiin menetelmiin perustuvat työotteet, jotka ovat edelleen vallalla. Yhtenä ongelmana on ollut sellaisten työotteiden puuttuminen, jotka ottaisivat kaikki kolme näkökulmaa huomioon. Jotta kuntoutus olisi vaikuttavaa, kaikki näkökulmat tulisi ottaa huomioon. Toimintoja tulee kehittää kokonaiskuntoutusta tukeviksi ja uusintarikollisuuden ja siitä aiheutuvan syrjäytymisen vähentämiseksi. Tuoksellisuuden ja kehittymisen kannalta moninäkökulmaisuus, kokonaisvaltainen kuntoutus sekä työorganisaatioiden ja yhteiskunnan eri toimijoiden sektorirajat ylittävä työote on tärkeää. Seuraamusjärjestelmän tulee mahdollistaa kuntoutus ja sen jatkuminen vankilatuomion jälkeen. Tämä edellyttää tavoitteellista, suunnitelmallista ja asiakaslähtöistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Yhteistyön, työprosessien ja työmenetelmien jatkuva kehittäminen on tärkeää. Käytännön työssä tehtyjen havaintojen mukaan kuntoutuksen yksi perusedellytys on kuntoutustarpeiden ja tarjonnan vastaavuus. Toimintamuodon on vastattava asiakkaan sen

hetkistä tilannetta ja toiminnan kohteena tulee olla asiakkaan toiminnan, ajattelun ja arvojen muutos. (Järvelä 2002: 282-283, 290.)

Rikoksenteikijöiden kuntoutuksessa täytyy ottaa huomioon tekijät, jotka ennustavat uusimisriskin suuruutta ja ovat yhteydessä uusimisriskiin. Näitä ovat aikaisempi rikollisuus, rikollisuutta suosivat arvot ja asenteet, rikollinen seura ja puutteet sosiaalisissa taidoissa. (Bonta 2003.) Puhuttaessa yhdyskuntaseuraamustyöstä, asiakassuhteen voidaan tietyllä tapaa ajatella olevan jatkuvaa arvioimista. Uusimisriskin arvioiminen korostuu esimerkiksi mietittäessä asiakkaan valvontatapaamisten tiheyttä tai hänen soveltuvuuttaan johonkin toimintaohjelmaan. Usein toimintaohjelmiin osallistuminen edellyttää että asiakkaan uusimisriski on arvioitu kohtalaiseksi. Arvioinnissa käytetään apuna eri viranomaisilta saatuja tietoja ja nimenomaan siihen tarkoitukseen kehitettyjä taulukoita ja menetelmiä.

Uusimisriskitekijät jaetaan staattisiin ja dynaamisiin tekijöihin. Staattiset uusimisriskitekijät ovat muuttumattomia tai ne voivat muuttua vain yhteen suuntaan (Andrews & Bonta 2007). Staattisia uusimisriskitekijöitä ovat mm. ikä ensimmäisen vankeusrangaistuksen alkaessa, sukupuoli, päärikos, tuomion pituus, vapautumisvuosi ja vankilakertaisuus. Näihin tekijöihin henkilö ei voi enää vaikuttaa. Ne ovat muuttuneet historiatiedoksi. (Hypén 2004: 7.) Dynaamisia, eli muuttuvia riskitekijöitä, ovat esimerkiksi työllisyys, koulutus, perhetilanne, asumistilanne arvot ja asenteet (Knuuti & Voght-Airaksinen 2010). Dynaamisia riskitekijöitä kutsutaan myös kriminogeenisiksi tarpeiksi (Andrews & Bonta 2010). Dynaamisiin riskitekijöihin voidaan vaikuttaa suunnitelmallisella työskentelyllä ja niihin vaikuttaminen vähentää tai jopa estää uusintarikollisuutta. Kriminogeeniset tekijät ovat puolestaan asioita, joihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi vankeuden ajan suunnittelussa ja joihin vaikuttaminen vähentää tai estää uusintarikollisuutta. (Hypén 2004: 7.) Yhden näkökulman mukaan staattiset riskitekijät riittävät uusimisriskin ennustamiseen, mutta yleisesti vallalla olevan näkemyksen mukaan parhaan uusimisriskiennusteen saavuttamiseksi kannattaa käyttää sekä staattisten että dynaamisten riskitekijöiden asteikkoja. (Hypén 2004: 7.)

5 Tutkimusongelmat

Työn tarkoituksena on pohtia, miten yhdyskuntapalvelulain muutoksen mahdollistamat 30 muuhun kuin työhön käytössä olevat tunnit voitaisiin käyttää parhaiten asiakkaiden näkökulmasta tarkasteltuna. Täydentävänä tietona selvitän, miten asiakkaat ovat kokeneet toimintaohjelmat. Selvitän myös miten asiakkaiden kokemat tarpeet kohtaavat toimintaohjelmille asetetut vaatimukset ja miten toiminta voidaan pitää kaikkia osapuolia tyydyttävänä jos ne eivät kohtaa.

Asiakkailla on kokemusta toimintaohjelmista ja niiden vaikuttavuudesta henkilökohtaisella tasolla ja heillä on yleensä myös ajatus siitä, mitä ohjelmissa heidän mielestään olisi mahdollisesti voinut tehdä toisin tai muuttaa. Tämän takia toimintaohjelmien käyttöä on mielestäni mielenkiintoista pohtia asiakkaiden kanssa.

6 Toteutus

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimisto valikoitui tutkimuksen toteuttamispaikaksi pääasiassa kolmesta syystä. Ensinnäkin olen työskennellyt siellä, joten henkilökunta ja ympäristö on tuttu. Toisekseen Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston alueella on paljon yhdyskuntapalveluun tuomittuja asiakkaita, joista useiden voidaan sanoa olevan moniongelmaisia ja haastavia. Asiakaskuntaa ajatellen yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettaville toimintaohjelmille olisi varmasti tarvetta. Kolmas syy liittyy myös isoihin asiakasmääriin. Kuten sanottu, Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston alueella on paljon asiakkaita, joten halukkaita ryhmään osallistuvia asiakkaista on todennäköisesti helpompi löytää, kuin jonkin pienemmän yhdyskuntaseuraamustoimiston toiminta-alueella.

Asiakkaiden ryhmähaastattelun lisäksi haastattelin yhdyskuntapalveluryhmän rikosseuraamusesimiestä ja sähköpostitse kahta Rikosseuraamuslaitoksen erityisasiantuntijaa. Rikosseuraamusesimiehen haastattelun tarkoituksena on muodostaa kuva muuhun kuin työhön käytössä olevan 30 tunnin tämän hetkisestä käyttöasteesta ja siitä, millainen vaikutus muutoksella on ollut käytännön työhön. Rikosseuraamuslaitoksen erityisasiantuntijoilta sain tietoa yhdyskuntapalveluiden keskeytymisen syistä, yleisimmistä yhdyskuntapalvelurangaistukseen johtavista rikoksista ja vankilan toimintaohjelmista. Rikosseuraamuslaitoksesta sain tietoa myös 30 tunnin käyttämiselle asetetuista rajoituksista ja vaatimuksista.

6.1 Ryhmä

Ryhmän kasaaminen alkoi niin, että tutkimusluvan saatuani otin yhteyttä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston sekä yhdyskuntapalvelu- että valvontaryhmän rikosseuraamusesimiehiin, jotka pyysivät työntekijöitä kartoittamaan mahdolliset ne asiakkaat, jotka ovat osallistuneet toimintaohjelmiin. Halukkaat asiakkaat suostuivat siihen, että minulle annetaan heidän nimensä ja yhteystietonsa. Yhteystiedot saatuani otin asiakkaisiin yhteyttä ja aloin järjestelmään tapaamista.

Alusta asti oli selvää, että haastattelu toteutetaan ryhmämuotoisena. Tarkoituksena oli saada aikaan keskusteleva ilmapiiri, jossa ajatuksien vaihto ja ideoiminen olisi helppoa. Tapaaminen nauhoitettiin. Ryhmähaastattelussa tieto saadaan nopeasti samanaikaisesti usealta vastaajal-

ta. Olin tietoinen siitä, että keskustelun purkaminen on haastavampaa, kuin jos haastatteluun osallistuisi vain kaksi ihmistä. Yksi riski on tietysti se, että kaikki ryhmään pyydetty eivät pääse paikalle ja aikataulujen yhteensovittaminen voi olla haastavaa. (Hirsjärvi & Hurme 2001.) Omalla kohdallani ainoa ongelma ryhmätapaamisen järjestämisessä liittyi juuri aikataulujen yhteensovittamiseen. Alkukartoituksen jälkeen selvisi, että joidenkin ryhmään osallistuvien asiakkaiden yhdyskuntapalvelun suorittamisen vuoksi ainoat mahdolliset päivät ryhmähaastattelulle olivat maanantait ja perjantait. Tapaaminen saatiin järjestettyä lopulta yllättävänkin helposti.

Prosessin alussa halukkaita asiakkaita oli seitsemän, joista yksi karsiutui pois työkiireiden takia. Jäljelle jääneistä kuudesta asiakkaasta yksi ei halunnut tulla ryhmähaastatteluun, koska hän oli onnistunut jättämään vanhan sosiaalisen piirinsä taakseen eikä halunnut ottaa sitä riskiä, että saattaisi törmätä johonkin vanhaan kaveriin. Hän kuitenkin ehdotti kahdenkeskistä tapaamista ja suostuin siihen, koska ajattelin kaiken haastatteluista saatavan aineiston olevan hyödyksi. Tapasin kyseisen asiakkaan ryhmähaastattelun jälkeen, jolloin minulla oli jo materiaalia valmiina ja pystyin hyödyntämään sitä kahdenkeskisessä tapaamisessa.

Ryhmään siis osallistui lopulta viisi asiakasta. Periaatteessa ainoa edellytys ryhmään osallistumiselle oli se, että henkilö on suorittanut jonkin toimintaohjelman joko vankilassa tai vapaudessa. Asiakasryhmän, -aineksen ja puitteet huomioon ottaen satunnaisotanta ei olisi tässä tapauksessa tullut kysymykseen eikä satunnaisotannan puuttuminen mielestäni vaikuta tämän tutkimuksen osalta luotettavuuteen (Metsämuuronen 2006). Ryhmän nuorin jäsen oli hieman yli 20-vuotias ja vanhin yli neljänkymmenen. Ryhmän koon määrittelyyn vaikutti se, kuinka monta asiakasta olisi realistista saada osallistumaan haastatteluun. Lopulta halukkaiden asiakkaiden määrä ratkaisi ryhmäkoon. Vaikka Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa on paljon asiakkaita, läheskään kaikki eivät ole osallistuneet toimintaohjelmiin eikä monilla välttämättä ole kiinnostusta osallistua tämän tyyppiseen haastatteluun.

6.2 Haastattelu

Haastattelu oli puolistrukturoitu eli teemahaastattelu. Kysymykset olivat kaikille samat. Teemahaastattelu siksi, koska haastattelutilanteen oli tarkoitus elää ja kulkea tiettyssä määrin asiakkaiden tuotosten ehdoilla. Halusin, että asiakkaiden ääni ja heidän näkemyksensä tulevat esiin. Teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimaastoon. Haastattelu ei edennyt valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan perustui ennalta mietittyihin teemoihin. Haastattelutilanne itsessään oli keskustelunomainen tilanne, jossa käytiin läpi teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2008.) Teemahaastattelu edellyttää kattavaa tietoa aihepiiristä ja haastateltavien taustoista, jotta haastattelussa voidaan keskittyä olennaisiin teemoihin. Sisältö- ja tilanneanalyysi ovat siis merkittävässä roolissa. Käsiteltävät teemat va-

likoituvat aiheeseen perehtymisen pohjalta. Haastateltavien valinnassa korostui yhdyskunta-seuraamustyöntekijöiden asiakastuntemus ja haastateltavat valittiin tarkkaan harkiten. Koska aineisto tuli aika pitkälle nimenomaan haastateltavilta, valikoituivat haastateltaviksi ne asiakkaat, joilla oli aihepiiristä tietoa ja omakohtainen kokemus. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006.)

Teemahaastattelu antaa tilaa tutkittaville ja tuo heidän näkökulmansa esiin ja antaa tilanteelle tietystä määrin tilaisuuden elää (Hirsjärvi & Hurme 2008). Puolistrukturoitu haastattelu antaa myös haastattelijalle mahdollisuuden kysyä tarkentavia kysymyksiä tai selvittää taustatietoja. Halusin antaa haastateltaville tilanteeseen nähden mahdollisimman paljon tilaa ja tunteen, että heidän vastauksillaan on merkitystä. Toisaalta olin miettinyt aihepiirin ja teemat valmiiksi, joten täyttä vapautta johdatella keskustelua asiakkaille ei voinut antaa, vaan rajauksesta piti pitää huoli.

6.3 Ryhmähaastattelun runko

Selkeä lähtökohta teemahaastattelun rungolle (liite 1) oli lähteä kartoittamaan mihin ohjelmiin asiakkaat ovat osallistuneet ja mikä heidät sai osallistumaan ohjelmiin. Tästä teemasta saatavasta tiedosta pystyin päättelemään aika paljonkin asiakkaiden motivaatiosta kurseille osallistumisen taustalla. Samalla sivusin kontrollin merkitystä kursseilla, joihin asiakkaat osallistuivat. Toinen teema liittyi kurssin toteutukseen, haasteisiin ja sen sisältöön sekä ryhmän toimintaan. Ideana oli pyrkiä selvittämään asiakkaiden mielipiteitä ohjelman sisällöllisestä puolesta. Kolmantena teemana oli tuloksellisuus, toimivuus ja vaikuttavuus. Tarkoituksena oli selvittää, miten ryhmän jäsenet ovat omalla kohdallaan kokeneet toimintaohjelmien toimivuuden ja onko opituista menetelmistä ollut jälkeensä hyötyä. Neljäs teema liittyi kehittämiseen ja ideointiin. Tarkoituksena oli vaihtaa ajatuksia ja miettiä käyttöä 30 muuhun kuin työhön varatulle tunnille.

7 Aineiston analysointi

Aineiston analysointi alkaa litteroinnilla, joka tarkoittaa tässä tapauksessa nauhoitetun puhe-
muotoisen aineiston puhtaaksi kirjoittamista. Tämä helpottaa aineiston hallitsemista ja analysoimista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Aineiston litterointi eli koodaaminen voidaan Sarajärven ja Tuomen (2009) mukaan tehdä juuri siten kuin itse kukin parhaaksi näkee. Koodimerkeillä on kuitenkin viisi merkittävää tehtävää. Ne ovat sisään kirjoitettuja muistiinpanoja. Niillä jäsenetään asioita, joita tutkijan mielestä aineistossa käsitellään. Niiden avulla testataan aineiston jäsenystä ja kuvaillaan tekstiä. Niiden avulla voidaan myös etsiä ja tarkastaa tiettyjä kohtia tekstistä. (Sarajärvi & Tuomi 2009.)

Ennen yhteenvedovaihetta aineisto on luokiteltava, teemoitettava tai tyyppiteltävä. Yleensä tämä mielletään varsinaiseksi analyysiksi, mutta sen tekeminen ei ole mahdollista, jos aineistoa ei ole ensin rajattu ja litteroitu. Luokittelu on yksinkertaisin aineiston järjestämisen muoto. Luokittelussa aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan kuinka monesti luokat esiintyvät aineistossa. Luokiteltu aineisto voidaan taulukoida. Tyyppittelyssä teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan niistä eräänlainen yleistys, tyyppi-esimerkki. Tyyppittelyssä tiettyä teemaa koskevat näkemykset tiivistetään yleistyksi. Opinäytetyöni kohdalla käytän kolmatta analysointitekniikkaa, teemoittelua. Teemoittelu on luokituksen kaltaista, mutta siinä tarkastellaan, mitä teemoista on sanottu. Tarkoituksena on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Mikäli aineisto on kerätty teemahaastattelulla, on aineiston pilkkominen melko helppoa, koska teemat muodostavat valmiin jäsenyksen aineistoon. (Sarajärvi & Tuomi 2009.)

Tehtyäni haastattelut purin aineiston eli litteroin nauhoitetun puheen tekstiksi. Puhtaaksi kirjoittamisvaiheessa jätin pois kaikki ylimääräiset äännähdykset sekä osan toistoista ja täytesanoista, koska niillä ei ollut tutkimuskohteeni kannalta merkitystä. Litterointivaiheessa en myöskään merkinnyt puheen taukoja, koska se ei ollut tarpeellista. Tässä vaiheessa merkitsin eli koodasin eri haastateltavien osuudet käyttämällä eri värejä ja merkintöjä. Tämän jälkeen aloin etsimään aineistosta eroavaisuuksia ja yhteisiä teemoja. Pohtiessani tutkimusongelmia, kokosin kunkin tutkimusongelman alle kyseiseen ongelmaan liittyviä tekstejä ja vastauksia. Tämän jälkeen oli helppo koota tarvittava materiaali kuhunkin tutkimusongelmaan liittyen.

8 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimukseen liittyy aina eettisiä ratkaisuja. Tutkimuksen ja etiikan yhteyttä voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Tutkimustuloksien voidaan katsoa vaikuttavan eettisiin ratkaisuihin ja eettiset kannat puolestaan vaikuttavat tutkijan tekemiin ratkaisuihin. (Tuomi & Sarajärvi 2009.) Ihmistieteissä tärkeimpinä eettisinä periaatteina voidaan pitää informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä. Ihmistieteissä eettisiä kysymyksiä tulee vastaan tutkimuksen joka vaiheessa. Haastattelun ollessa kyseessä eettiset ongelmat ovat erityisen monitahoisia. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 19-20.) Ennen haastattelua varmistin puhelimitse asiakkaiden suostumuksen, takasin luottamuksellisuuden ja varmistin heidän olevan tietoisia, että kysymyksessä on ryhmähaastattelu. Korostin luottamuksellisuutta vielä haastattelutilanteen alussa ja kerroin, että keskustelut tai äänitteet eivät päädy kenenkään ulkopuolisen käsiin. Minun lisäksi mahdollisesti ohjaava opettaja kuuntelee äänitteitä.

Siinä vaiheessa, kun opinnäytetyön suuntaviivat alkoivat muotoutua, olin vielä töissä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Huomasin haastattelutilanteen alussa ajattelevani, että onneksi en ole enää virkamiesasemassa. Jos olisin rikosseuraamustyöntekijänä tehnyt haastattelun oman työpaikkani asiakkaiden kanssa, olisi sillä varmasti ollut vaikutusta sekä omaan että osallistujien suhtautumiseen. Asetelmalla olisi varmasti ollut vaikutusta ainakin luotettavuuteen ja avoimuuteen. Nyt pystyin olemaan tilanteessa ulkopuolisena opiskelijana eikä minulla ollut osallistujiin nähden minkäänlaista auktoriteettiasemaa. Uskon tällä olevan aika merkittäväkin vaikutus haastattelutilanteeseen. Voi jopa pohtia, olisinko virkamiesasemassa ollessani edes saanut riittävästi halukkaita haastateltavia.

Haastattelutilanteessa huomioidaan haastattelutilanteesta aiheutuva mahdollinen stressi, joka voi vaikuttaa tilanteeseen. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 19-20.) Stressillä en usko olleen tilanteeseen kovinkaan merkittävää osuutta. Ainakaan sitä ei ollut aistittavissa haastateltavien käyttäytymisestä. Päinvastoin tilaisuus oli rento, keskusteleva ja avoin. Tietojen koonti ja käsittelyvaiheessa nousee jälleen esiin luottamuksellisuus ja esimerkiksi kohdehenkilöiden antamien lausuntojen tulkinta (Hirsjärvi & Hurme 2001: 19-20). Tulkinnan suhteen en kokenut missään vaiheessa epävarmuutta, koska tein haastattelutilanteessa tarvittavat tarkentavat kysymykset eikä asiakkaiden mielipiteiden tai kommenttien osalta jäänyt mitään epäselvää.

Kaikkiin haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja suurin osa haastatteluista tehtiin kasvotusten. Kahdessa tapauksessa käytiin keskustelua sähköpostin välityksellä. Koska haastateltava ryhmä koostui tuomituista rikoksenteekijöistä, käytimme vain etunimiä. Tämä siksi, että ryhmässä oli todennäköisesti toisilleen entuudestaan tuntemattomia henkilöitä, eivätkä he välttämättä olisi halunneet nimiään ”toisten rikollisten” tietoon. Litterointivaiheessa henkilöistä käytettiin H-alkuisia koodeja. Kysymysten oli tarkoitus herättää keskustelua ilman, että ne olisivat kovin johdattelevia.

Haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa aineiston laatu. Laatuun voidaan vaikuttaa tekemällä hyvä haastattelurunko, miettimällä etukäteen teemojen syventämistä, pitämällä haastattelupäiväkirjaa ja varmistamalla, että tekninen välineistö on kunnossa. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 184.) Harjoittelin nauhurin käyttöä ennen haastattelutilannetta ja testasin, miten hyvin puhe tallentuu eri etäisyyksiltä. Haastattelutilanteessa haastateltava saattaa antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, mikä saattaa vaikuttaa heikentävästi haastattelun luotettavuuteen (Hirsjärvi ym. 2006: 195-197). Tässä tapauksessa en usko tällä olleen merkittävää vaikutusta tilanteen vapaaehtoisesta luonteesta johtuen. Haastattelu saattaa ajautua sivuraitteille jolloin haastattelijan ”puheenjohtajuus” korostuu (Hirsjärvi ym. 2006: 195-197). Näin kävi myös tässä tapauksessa. Pariin otteeseen keskustelu ajautui yleiseen jutusteluun esimerkiksi vankilan sellien varustelusta tai vankilaruoan laadusta, jolloin palautin keskustelun takaisin raiteilleen.

Tässä tapauksessa ryhmän jäsenten voidaan katsoa olevan suurin luotettavuuteen vaikuttava tekijä. Luotettavuutta parantaa se, että haastateltavat on valikoitu heidät tuntevien työntekijöiden toimesta, joten he täyttävät osallistumiseen vaadittavat kriteerit, eli he ovat osallistuneet toimintaohjelmiin. Toisena luotettavuutta parantava tekijänä pidän sitä, että jokainen haastateltava osallistui ryhmään vapaaehtoisesti, omalla ajallaan eivätkä he hyötäneet mitään konkreettista, kuten vähennettyjä yhdyskuntapalvelutunteja. Mahdollisuuksien mukaan molemmat sukupuolet yritettiin ottaa huomioon ja tässä tapauksessa yksi osallistujista oli nainen. Rajoituksia asettaa totta kai se, että naisia on yhdyskuntaseuraamuksiin tuomituista huomattavasti vähemmän, noin kymmenesosa (Rikosseuraamuslaitos 2010o). Tutkimuksen luotettavuutta heikentää pieni ja alueellisesti yhteen paikkaan keskittynyt otos. Toisaalta pienimmistä toimistoista ei olisi välttämättä löytynyt osallistujia.

9 Yhdyskuntapalveluun liittyviä toiveita ja tarpeita

Käsittelen jokaisen kolmesta tutkimusongelmasta erikseen selkeyden vuoksi. Vastauksista löytyi monia yhtäläisyyksiä sekä ryhmän että yksilöhaastattelun osalta. Vastauksista nousi selkeästi esiin asiakkaiden omat kokemukset. Heillä vaikutti olevan melko hyvä käsitys siitä, millaisia ohjelmia yhdyskuntaseuraamustoimistossa on tällä hetkellä tarjolla. Ryhmän jäsenillä oli kokemusta Suuttumuksen hallinta -ohjelmasta, Cognitive Skills -ohjelmasta, Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelmasta, päihdejaksosta, Matkalla muutokseen -päihdekuntoutusohjelmasta ja sekä vankilassa että siviilissä toteutettavista AA-ryhmistä.

9.1 Asiakkaiden näkemykset toiminnan tarpeellisuudesta

Yli puolet ryhmään osallistujista toivat esiin vertaistuen merkityksen eri näkökulmista. Eräs haastatelluista oli sitä mieltä, että yksilömuotoisena toteutettavien toimintaohjelmien alussa, esimerkiksi kaksi ensimmäistä kertaa, mukana tapaamisessa voisi olla joku tukihenkilö, jolla on oma rikostausta. Hänen mukaansa tämä auttaisi saamaan aikaan luottamussuhteen työntekijän kanssa ja helpottaisi esimerkiksi puhuttaessa päihteiden käytöstä.

”Jos siihen sais niinku yhen vaikka just niinku vertaistuki-ihmisen jonku vanhan käyttäjän kylkeen kolmanneksi henkilöksi. Vertaistukihenkilön ei tarttis olla koko aikaa. Eka vaik yks, kaks kertaa. Se ois ihan jees, et sit se toinen sais vähä semmosta, ettei tää ookaan niin paha ja pystyy jutteleen. Monelle se saattaa olla kynnyks keskustella omista asioistaan.” H1

”Ja sit just se ku se on kuitenkin rangaistus se mitä siin tehään, niin sit niinku voi olla niinku vähä hankala suhtautuu siihen juttuun silleen erilailta ja puhuu avoimesti.” H4

Sama asiakas piti hyvänä ajatusta, että vertaistukena toimimisesta saisi vähennettyä muutamaa yhdyskuntapalvelutunnin. Ajatuksena oli, että hän itse kertoisi kokemuksistaan luenonomaaisessa tilaisuudessa, jossa olisi joku virkamies tai vastaava henkilö varmentamassa suorituksen tai vaihtoehtoisesti tilaisuus videoitaisiin.

”Iltasin sit, ei nyt voi seminaarita puhuu, mut jos sulla vaikka joku paikka tomonen missä sä voit puhuu ja sinne saa tulla ihmisii kuunteleen ja tälle näin. Tämmösii keskustelu tuokioita. Et sit siinä ois vaikka joku systeemi, et joku kirjais sen tai kuvais tai jotain et se sitte voitaa todistaa. Ja näistä sit niinku jotku voitaa hyväksyy palvelutunneiksi.” H1

Vankilassa erään ohjelman suorittanut ryhmäläinen oli sitä mieltä, että ryhmän vetäjän pitäisi ehdottomasti olla entinen rikollinen, joka on saanut ohjelman vetämistä varten tarpeellisen koulutuksen. Paikoin kuilu vetäjän ja vankien välillä oli huomattavan suuri. Vetäjä ei pystynyt samaistumaan ryhmäläisten kokemuksiin tai tilanteeseen.

”Kyllä mä oon niinku täs mieltyny, että joku vertaisporukka lähtis vetämään. Se olis ehkä paljo järkevampi, ku se että jotku paperinpyörittäjät...” H2

”Sais ainaki kontaktii siinä saman tien. Tietää, et kaverilla on samanlaiset tustat ja et se tietää mistä se puhuu.” H1

”Että ei oo sillai että papereista lukee ”mä tiedän” tyypisesti.” H4

Osa ryhmäläisistä kaipasi jonkinlaista jatkokontaktia sen jälkeen, kun asiakassuhde yhdyskuntaseuraamustoimistossa päättyi. Tässäkin pohdinnassa vertaistuki nousi esiin. Keskustelujen myötä kehittyi ajatus, että yhdyskuntaseuraamustoimistossa olisi virallisen systeemin rinnalla vapaaehtoisista henkilöistä muodostuva luettelo, eräänlainen rekisteri. Vapaaehtoiset henkilöt ja asiakkaat antaisivat halutessaan tietonsa rekisteriin ja aina kun jollakin asiakkaalla päättyy yhdyskuntapalvelun täytäntöönpano, hänelle annettaisiin tämä kyseinen luettelo ja hän voisi hyödyntää sitä, mikäli kokee tarvetta. Rekisterissä voisi olla vapaaehtoisten asiakkaiden lisäksi KRIS-Suomen yhteystiedot. Näihin vapaaehtoisiin voisi ottaa yhteyttä, jos on esimerkiksi jonkinlainen akuutti elämäncrisi tai retkahdusvaara.

”Et jos siitä on apuu jollekki, niin, niin mun mielestä sehän on win-win vaan. Enemmähän siit riselle tulee haittaa, jos joku joudutaa lähettää katkasuhoitoon tai lyömään se ykp poikki silleen ja linnaa niin se on vaan kaikille, siis joka saralle, tulee enemmän ongelmia ja kustannuksia. Must tuntuu, et niinku monet nistitki niin helpommin ne soittaa semmoselle ihmisille, jos ne tietää niinku et mäki oon nähny tota elämää ihan tarpeeks niin, niin tiedän miten voin auttaa ja autan parhaani mukaan ja sit pystyn ohjaamaan sitten virallisille tahoille, jos on semmonen ongelma.” H1

Tarpeelliseksi jatkokokontaktiksi koettiin myös rikosseuraamustyöntekijän kanssa järjestettävä tapaaminen esimerkiksi kaksi kuukautta yhdyskuntapalvelun toimeenpanon päättymisen jälkeen. VKM -ohjelmassa on hieman tämän kaltainen jatkokokontakti. Tietyn ajan kuluttua ohjelman päättymisestä asiakas tarkistaa, onko ohjelman aikana asetetut tavoitteet saavutettu. Mikäli asiakas haluaa, hän voi lähettää ohjelman vetäjälle kirjeen, jossa kertoo tilanteestaan ja vetäjä vastaa kirjeeseen.

”Sit siinä oli vielä semmonen, että vetäjä anto mulle silleen paperin mihin se kirjotti viis kysymystä ja sano, et vuoden, puolentoista vuoden päästä niinku laitat vastaukset jos haluat niin mä laitan vastaukset niihin kysymyksiin ja postitan vetäjälle niinku et missä mun elämä menee sillon ja oonks mä saavuttanu niitä tavoitteita mitä suunniteltiin. Yhdyskuntapalvelu ei lopu siihen sit ku se on niinku loppu. Et siinä niinku rikosseuraamusvirasto niinku, tai ainaki tulee semmonen tunne niinku, et tukee ja välittää.” H1

Pidempien toimeenpanojen yhteydessä toimintaohjelmaan liittyvä jatkokokontakti on helppo järjestää, koska asiakas todennäköisesti suorittaa vielä yhdyskuntapalvelua. Olettaen tietenkin, että hän on suorittanut toimintaohjelman toimeenpanon alussa. Joidenkin mielestä seurannan pitäisi olla jopa pakollista.

”Et niinku sillon ku se yhteiskuntapalvelu niinku vielä on käynnissä ja ohjelma on silleen suoritettu, niin vois vielä ennen sen palvelun loppua olla joku niinku pakollinen tapaaminen. Siinä voitais sit sillai kattoo, et onko elämä menny niinku suunniteltiin ja ku sit ku neki nää tavoitteet asetettiin, niin kattoo et onko toteutunu. Se auttais itteeki silleen palauttaan asiat mieleen ja ne ehkä jäis niinku erilaila mieleen sit ku se palvelu loppuu. Jäis sillai ehkä niinku enemmän työkaluja koko tosta hommasta.” H6

”Ehkäpä vaik muutama pakollinen seurantakerta ihan niinku ei mitään aikamäärää eikä mitään et tulis vaan niinku sen työntekijän jutteleen ja tälleen. Sit vois sopia, et jos tuntuu sille, niin saa tulla uudestaan vielä.” H3

Siviilissä VKM-ohjelman suorittanut asiakas koki viiden tunnin mittaisen ohjelman olleen kestoltaan liian lyhyt. Tapaamiset venyivät usein yli tunnin mittaisiksi. Hänen mielestään ohjelman sisältö oli sellaisenaan hyvä, mutta ohjelmaan voisi tapauskohtaisesti käyttää 5-10 tuntia, jotta asioista voitaisiin keskustella nykyistä intensiivisemmin. Haastateltavan mielestä tällaisen käytännön voisi laajentaa koskemaan muitakin toimintaohjelmia mahdollisuuksien mukaan. Hän totesi käsittävänsä myös sen, että kaikki eivät välttämättä halua käydä asioitaan niin perusteellisesti läpi, jolloin viisi tuntia on varmaan ihan riittävä. Halukkuudesta ja motivaatiosta keskusteltaessa tuli ilmi, että noin puolet ryhmään osallistujista haluaisivat tiukentaa toimintaohjelmiin pääsemisen kriteereitä. Pelkän oman suostumuksen ja/tai uusimisriskiarvion ei pitäisi olla riittävä peruste, vaan ohjelmaan pyrkivän motivaatiota pitäisi kartoittaa tarkemmin. Vankilassa toimintaohjelmaan osallistunut asiakas kertoi häiriöitä aiheuttaneen vangin vaikuttaneen negatiivisesti koko muun ryhmän ilmapiiriin.

”Kyl sen huomaa jo omalta kohdaltaki, et se silleen sai itteniki vähä jarrutelleen eikä samallai tehny enää mieli kertoo juttuja. Se meidän ryhmän tämä ilmapiiri muuttu niinku heti paljo avoimemmaks ku tää yks heppu niinku potkittiin siitä vekka.” H6

Muutamalla asiakkaalla oli rankka päihdetausta ja heidän keskustelujensa pohjalta kehittyi sellainen ajatus, että yhdyskuntapalveluun tuomitut päihdeongelmaiset asiakkaat voisivat saada osan tunteista, ehkä viisi, osallistumalla AA- tai NA-ryhmiin. Heidän kokemuksensa mukaan kynnys mennä ryhmiin voi olla suuri, joten helpottaisi, että se olisi virallisesti aikataulutettu ja sitä kautta asiakkaalla olisi velvoite mennä tapaamisiin. He kokivat veloitteen tässä tapauksessa myönteisenä.

Rikoksenteijöiden, erityisesti nuorten, kohdalla voisi muutaman yhdyskuntapalvelutunnin käyttää myös päihdevalistukseen. Valistustoimintaa pidettiin tarpeellisena ja muutama ryhmäläinen arveli, että valistus olisi saattanut heidän kohdallaan ehkä muuttaa asioita. He eivät kuitenkaan lähteneet jossittelemaan asiaa sen pidemmälle, mutta totesivat valistuksella voitavan tehdä ehkä paljonkin hyvää. Pari nuorempaa ryhmäläistä ajattelivat, että yhdyskuntapalvelun yhteydessä voitaisiin tehdä valistuksen lisäksi myös tietynlaista ”shokkihoitoa” viemällä nuoria rikoksenteijöitä tutustumaan eri laitoksiin, esimerkiksi asuntoloihin, vankilaan ja Munkkisaaren ”hivilään”, joka on HIV-potilaille tarkoitettu osasto. Heihin pitää ”lietsoa pelko”.

”Ja sitte vois käydä niinku ehkä muutamii tuntei tutustumiskäyntej jonnekkii tonne rälläkkään vaikka ja sitte vaik tonne munkkisaareen sinne misson hivilä, missä asuu hiv-potilaita ja kaikkee tämmöstä. Vähä niinku tollasta shokkiterapiaa, vaikka se on karun kuulosta mut siis elämä on karuu. Linnassaki vois käyä, et tässä on yks vaihtoehto.” H3

”Se pitää lietsoo se pelko, se kumminki mikä auttaa.” H2

Ajatus vankilaan järjestettävästä tutustumiskäynnistä herätti keskustelua ja puhuttiin mm. sosiaalisesta oppimisesta. Asiaan tuli melko jyrkkiäkin mielipiteitä. Yksi asiakas oli esimerkiksi sitä mieltä, että jos joku nuori ihailee laitostunutta elinkautisvankia tai taloutensa sotkenutta ja maksansa pilannutta narkomaania ja se on hänen mielestään jotenkin hienoa, niin antaa mennä vaan.

”Jos se on niitten mielest kova juttu niin siit pitää jutella. Et onks tää tosissaan mitä sä haluat, et aattele toiki ukko istuu tossa elinkautista. Tolla on hepattiit-tia ja niinku maksa paskana ja talous kuralla, et jos se on senki jälkeen sillai vielä jonku mielestä siistii, niin sit antaa mennä vaan.” H1

Keskustelua herätti myös erityisesti useiden nuorten rikoksentekijöiden olemattomat arjen taidot ja ryhmä oli yksimielinen siitä, että muuhun kuin työhön käytössä olevia tunteja voisi hyödyntää esimerkiksi osallistumalla Kriminaalihuollon tukisäätiön järjestämään Arjen taidot -keskusteluryhmään, joka on kestoltaan 10-12 tuntia. Arjen taidot -kurssilla keskitytään asumiseen, raha-asioiden hoitamiseen, ajanhallintaan, virastoasiointiin ja työhön liittyviin perusasioihin. Kaikilla nuorilla ei välttämättä ole edes peruskoulun päättötodistusta. (KRITSin ohjaaja 2011.) Eräs ryhmäläisistä totesi, että edellä mainitun kaltainen ryhmätoiminta ei sovi kaikille asiakkaille. Joillakin saattaa olla riski törmätä esimerkiksi ”vihamiehiin” tai vanhoihin kuvioihin, joista on jo kerran päässyt eroon. Hän oli kuitenkin samaa mieltä, että yhdyskuntapalvelun puitteissa voitaisiin joitain tunteja käyttää elämän eri osa-alueiden järjestelemiseen. Hänen mukaansa tarvetta olisi ainakin talousneuvonnalle sekä työvoima-, sosiaali- ja mielenterveyspalveluille.

Mielenterveydelliset ongelmat nousivat esiin muidenkin ryhmäläisten puheissa ja useat olivat sitä mieltä, että mielenterveysongelmien lisääntyminen näkyy myös kadulla ja sille pitäisi tehdä jotain myös yhteiskunnallisella tasolla. Vankilassa toimintaohjelman suorittanut asiakas kertoi kaivanneensa psykologista elementtiä työskentelyyn. Asiakkaan pohdiskelu sai kannatusta myös niissä ryhmäläisissä, jotka olivat osallistuneet toimintaohjelmiin yhdyskuntapalvelun puitteissa. Yhdyskuntapalvelun yhteydessä on jo nykyisellään mahdollista osallistua päih-

dejaksolle, mutta aikataulutetut tapaamiset esimerkiksi psykologin kanssa voisivat monen asiakkaan kohdalla tulla tarpeeseen.

”Joku tällanen psykologinen aspekti ois ollu hyvä saada siihen mukaan. Se olis varmaan tehny aika monelle jannulle hyvää.” H5

Yhtenä ajatuksena oli muutaman tunnin käyttäminen virkistystoimintaan. Yhdyskuntaseuraamustoimiston toimesta voitaisiin järjestää jonkinlainen tapahtuma tai retki. Tämä ajatus ei saanut kovin montaa ryhmäläistä innostumaan, koska monet vapaaehtoisjärjestöt järjestävät vastaavia tapahtumia. Yksi asiakkaista toi esiin myös rangaistusnäkökulman. Hän oli sitä mieltä, että yhdyskuntapalvelussa pitää säilyttää tietty uskottavuus eikä päiväretket tai virkistystapahtumat kuulu siihen.

Virkistystoiminnasta keskustelu siirtyi toimintaympäristöön. Suurin osa asiakkaista oli sitä mieltä, että esimerkiksi juuri toimintaohjelmiin liittyvät tapaamiset voitaisiin järjestää jossain muualla, kuin yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Yleensä asiointi yhdyskuntaseuraamustoimistolla on liittynyt aina selkeästi rangaistuksen suorittamiseen ja siihen liittyviin suunnitelmiin ja aikatauluihin. Toimintaohjelmiin liittyvien tapaamisten järjestäminen jossain toisessa ympäristössä vaikuttaisi tietyllä tapaa yleisilmapiiriin ja mielialaan.

”Sit se, et noi tapaamiset vois olla kyl jossain muualla, ku tääl toimistolla. Tääl on käyny sillai kirjotteleen nimmareit aikatauluihin ja suunnitelmiin ja sillee olu noi tuomiojuttui, niin ne niinku yksilötapaamiset vois olla ihan sillai jossain muualla. Sit siihen sais jo ihan eri fiiliksenki siihen hommaan.” H5

Kolmannen sektorin tarjonnasta puhuttaessa HelsinkiMission Aggredi-projekti oli hetken keskustelua aiheena. Aggredin tavoitteena on asiakkaiden väkivaltarikosten väheneminen tai niiden loppuminen kokonaan (Aggredi 2011). Aggredin asiakassuhteet saattavat olla hyvinkin pitkiä ja tapaamisten kestot saattavat vaihdella paljonkin eikä tämä välttämättä senkään takia sovi yhdyskuntapalvelun konseptiin. Asiasta keskusteltaessa ryhmäläiset päätyivät sellaiseen lopputulokseen, että ehkä yhdyskuntapalvelun tunteja voitaisiin aikatauluttaa siten, että esimerkiksi 3-5 tuntia siinä vaiheessa, kun asiakas tulee ensimmäistä kertaa Aggredin asiakkaaksi. Hän voisi käydä tapaamisissa ja mikäli toiminta vaikuttaa hyvältä, voisi asiakas jatkaa tapaamisissa käymistä omalla ajallaan. Aikataulutettuja yhdyskuntapalvelutunteja käytettäisiin eräänlaisena alkusysäyksenä.

Parhailtaan yhdyskuntapalvelua suorittava asiakas kaipasi palvelupaikkavalikoiman laajentamista. Hänen mielestään palvelupaikkoja pitäisi olla myös voittoa tavoittelevissa paikoissa. Hän ymmärsi ajatuksen nykyisen systeemin taustalla, mutta ideana oli saada mielekkäämpiä

palvelupaikkoja useammilta ammattialoilta. Tämän myötä ennen palvelupaikan hankkimista pitäisi tehdä nykyistä perusteellisempi haastattelu, jotta sopiva henkilö voidaan laittaa sopivaan paikkaan ja suorittajan mahdolliset taidot voidaan hyödyntää nykyistä tehokkaammin.

”Sitte vois niinku vähä tehä semmosen niinku aika syväluotaavan haastattalun niinku et mitä niinku yhdyskuntapalvelijan niinku voimavaroja ja koulutusta ja tällästä on.” H1

9.2 Kokemuksia toimintaohjelmista

Kaikki ryhmiin osallistuneet kokivat hyötyneensä toimintaohjelmista enemmän tai vähemmän. Päihteiden käytöstä puhuttaessa vankilassa toimintaohjemaan osallistunut asiakas kertoi menneensä kurssille päihdeongelman takia ja erään siviilissä toimintaohjelman suorittaneen asiakkaan osallistumisen syynä oli raittiuden ylläpitäminen, tuen saaminen ja mahdollisiin vaikeuksiin varautuminen. Pari asiakasta arveli, että heidän käymistään toimintaohjelmista tuskin olisi ollut kovinkaan paljon hyötyä, jos he eivät olisi tehneet itse muutospäätöstä ja olleet jo valmiiksi motivoituneita muutokseen. Ryhmään osallistuneista yhdyskuntapalvelun suorittajista vain yksi kertoi ensimmäiselle kurssille osallistumiseen vaikuttaneen sen, että tunnit saa vähennettyä työtunneista.

”Siihen eka juttuun menin oikeestaan siksi, ku en päässy heti alottaan palvelusta ja ku siit sai kuitenkin pois sen viis tuntia. Ei mulla silleen ollu mitään ongelmaa tai tarvetta, miks mun ois pitäny tai tarvinnu osallistua, et silleen siit ei kovin paljoo ollu hyötyä. Mut sen toisen kohdallahan tilanne oliki sitte melkeen jo oikeestaan täysin päinvastanen.” H6

Sama asiakas koki toisen toimintaohjelman erittäin hyödyllisenä ja herättelevänä kokemuksena. Asiakas kertoo tehneensä ohjelman myötä melko ison muutoksen elämäntavoissaan ja käyttäytymisessään. Hän kertoo edelleen hyödyntävänsä kurssilla oppimaansa.

”Mulle se oli erittäin hyvä juttu, että mulle ei kyllä oo mitään negatiivista sanottavaa siitä. Siin sai silleen niinku, tai huomaa et mikkä asiat liittyy mihinki ja et mikä silleen johtuu mistäki ja tajus et kuin tyhmä sitä onki voinu olla.” H6

Puolella asiakkaista kurssin ajankohta oli osunut sellaiseen elämäntilanteeseen, että he olivat jonkunlaisessa murrosvaiheessa. Parilla ryhmäläisistä oli suorittamassa ensimmäistä tuomioitaan ja alkoivat miettiä asioitaan. He päättivät muuttua ja olivat motivoituneet muutokseen. Toiset olivat joko raitistuneet tai lopettaneet rikoksien teon, jonka jälkeen he olivat koke-

neet takaiskuja ja tarvitsivat vahvistusta motivaatiolleen. Heidän kohdallaan ohjelmista kuulosti olevan eniten konkreettista hyötyä.

”Sehän kummiski sivus mun elämää aika paljo ja anto uusii ideoita ja näkökulmii asioihin ja meil oli tosi hyviä keskusteluja.” H1

”Mä olin ollu vuoden kuivilla. Et, et enemmän juteltiin siit niin et miten ylläpitää tätä ja tunnistaa riskejä ja kartottaa niitä.” H3

”Siellä mä sitte aloin funtsiin niinku oikeen tosissaan, et niinku mistä helvetistä niinku tämmönen teko johtuu. Siellä ku oli aikaa kelata ja pohtii ja silleen, niin viinahan mua on aina, viina ja kalja, niin kaikki on ollu syy ja seuraus siitä. Ajatusmaailman väärästi sillä lailla.” H3

Vankilassa toimintaohjelmia suorittaneet asiakkaat kokivat melkein poikkeuksetta ryhmät parhaana asiana. Ryhmätapaamisista jäi asioita mieleen, mutta parhaat keskustelut käytiin osastolla muiden ryhmään osallistuvien vankien kanssa. Tapaamiset koettiin liian teoriapainotteisiksi eikä vapaalle keskustelulle ollut tarpeeksi tilaa. Keskustelut osastolla paikkasivat tämän puutteen.

”Ei meillä siinä kurssissa sinänsä ollu mitään hirveen semmosta innostavaa keskustelua, mut sitte kurssiajan ulkopuolella. Se oli niin teoriapohjaista, että ”näin teette”. Osastolla meil oli hyviä keskusteluja, jotka anto paljo.” H2

Ryhmätapaamisissa oli toiminnallisia harjoituksia esimerkiksi itseilmaisuharjoituksia ja ongelmatilanteiden kohtaamista. Joku ryhmäläisistä koki näytelmäharjoitukset hyvänä ja joku toinen taas koki ne hyödyttömiksi, koska tilanne on niin erilainen silloin, kuin se tulee oikeasti vastaan, mutta jotakin niistä jäi kuitenkin mieleen.

”Se, et mietitään paperilla, mikä on johonkin tilanteeseen oikea vaihtoehto, tuntu turhalta. Mä olin ite niin päättäny muuttaa itteeni jo aikasemmin. Jotain se kumminki anto ja tuki itteä.” H2

”Kyl se tota, kyl se oli, herätti ajatuksia. Ihan niinku uusia ajattelujuttuja.” H3

Ryhmä koettiin vankilassa suoritetuissa ohjelmissa poikkeuksetta usein parhaana asiana. Tähän vaikutti tietysti osaltaan se, että ryhmään on valikoitunut todennäköisesti ne henkilöt, jotka ovat motivoituneita ja kiinnostuneita muuttamaan käyttäytymistään ja ajatusmallejaan. Vanhemmista vangeista oli apua myös nuoremmille.

”Se ryhmä oli kyllä kannustava ja semmonen, että se anto niinku, jos oli päiviä ettei niinku mikään kiinnostanu ne tuli kyllä hakeen sängystäki.” H2

Puolet ryhmäläistä kertoivat toimintaohjelmien avulla pystyneensä muuttamaan kokonaan käyttäytymis- ja ajatusmallejaan.

”Sitte ku aloin laittaa elämää paperille, sit sillai niinku, miten sitä vois sanoo, välähti, nakshti. Mähän oon alkoholisti. Siitä lähti se, että mun on tehtävä muutos.” H4

”Sain uusii näkökulmia ja välineitä asioiden hoitamiseen.” H4

”Mä oisin ihan taatusti palannu sillai ihan samoihin kuvioihin ja tälleen, et en välttämätä ois enää hengissä, jos tähän hommaan ei ois tullu muutosta.” H5

Ryhmän vetäjistä tuli kahtalaista kommenttia. Toiset kokivat kuilun asiakkaiden ja työntekijöiden välillä liian syväksi ja toivoivat, että vetäjä olisi entinen vanki itsekin. Toiset taas kokivat virkamiehen hyväksi ohjelman vetäjäksi, koska tästä huokui tietty ammatillisuus, ymmärtäväisyys ja jäi sellainen kuva, että työntekijää oikeasti kiinnostaa.

”Sen kans tulee varmaan ihmiset ku ihmiset toimeen ja sille oli niinku helppo puhuu ja pysty puhuun ihan kaikista asioista. Sit ku se niinku oikeesti vaikutti kuuntelevan ja olevan kiinnostunu, ja siis kyl varmasti kuunteliki mut siis niin. Ja, ja meil oli tosi hyvii keskustelui. Niist sai ite paljo irti ja hoksas uusii juttui. Tai ainaki mun kohdal hommat toimi. Ihmiset on tietty erilaisii ja niinku ei kaikille sillai varmaan toimi, mut musta oli hyvä.” H4

9.3 Asiakkaiden tarpeet ja toimintaohjelmille asetetut vaatimukset

Kun tiedustelin ryhmäläisiltä, mitä tehdä, jos asiakkaiden tarpeet ja toimintaohjelmille asetetut vaatimukset eivät kohtaa, olivat vastaukset melko harvassa. Voiko vaatimukset kiertää? Miten toiminta voidaan pitää mielekkäänä? Kysymykset tuntuivat olevan vaikeita, eikä keinoja oikein tuntunut löytyvän. Muistuttaessani jälleen, että ajatusten ei tarvitse niitä kaikkein realistisimpia ja toteuttamiskelpoisimpia, löytyi pari vastausta. Yksi vastauksista oli, että tehtäisiin esimerkiksi vuoden kokeilujakso perustuen joihinkin edellä mainittuihin ideoihin ja jos homma ei toimi, niin antaa olla. Tässä ”projektissa” voisi olla mukana esimerkiksi opiskelijoita, jos Rikosseuraamuslaitoksen tai yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöitä on vaikea saada siihen mukaan. Tällöinen kokeilu voisi ryhmäläisten mukaan hyödyttää kaikkia.

Toiminnan mielekkyydestä puhuttaessa tultiin siihen lopputulokseen, että toiminta nykyisellään on riittävän hyvää eikä suuria muutoksia ole tarpeen tehdä. Vastauksia tuli laidasta laitaan, mutta edellä mainitun lauseen kaikki olivat valmiit allekirjoittamaan. Joku kaipasi melkein koko toimintaohjelman rakenteen muuttamista, kun taas joku toinen oli tyytyväinen nykytilanteeseen. Joku puolestaan halusi jotain lisää ja joku toinen taas poistaisi jotain, mutta loppujen lopuksi kaikkien ryhmään osallistuneiden kokemukset helposti plussan puolella.

10 Päätelmät

Yhdyskuntapalvelun lakimuutoksella pyritään vastaamaan kehittämistarpeeseen, jonka rikosentekijöiden lisääntyneet päihde- ja mielenterveysongelmat ovat luoneet (Rantanen 2009:7). Muuhun kuin työhön käytettävien tuntien määrä nousi kymmenestä tunnista kolmeenkymmeneen tuntiin, mikä on iso muutos (L 641/2010). Lisääntyneiden tuntien käyttöaste on vielä melko vähäistä. Tämä johtuu osaltaan siitä, että käyttömahdollisuudet ”vanhojen” toimintaohjelmien puitteissa ovat melko rajalliset. Kuitenkin on olemassa mahdollisuus, että yhdyskuntapalvelun suorittaja osallistuu kahteen tai kolmeen toimintaohjelmaan. (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies.) Aikaisemmin yhdyskuntapalvelun suorittaja pystyi käytännössä suorittamaan vain yhden toimintaohjelman.

Tässä opinnäytetyössä oli tarkoitus miettiä käyttömahdollisuuksia lain mahdollistamalla 30 tunnille. Pohdinnoissa ei ollut tarkoitus ottaa huomioon lain asettamia vaatimuksia eikä oikeastaan mitään muitakaan rajoituksia, vaan katsoa millaisia ideoita ja ratkaisuja asiakkaat tuottavat sanan ollessa vapaa. Lähtökohdat olivat lupaavat, koska jokainen asiakas osallistui ryhmään omalla ajallaan ja vapaaehtoisesti. Ryhmä ei tietenkään ollut missään määrin kattava otos kaikista toimintaohjelmiin osallistuneista asiakkaista edes yhden yhdyskuntaseuraamustoimiston osalta, mutta kuvasti silti mielestäni hyvin rikosentekijöiden tilannetta, vaatimuksia ja ennen kaikkea tarpeita. Ryhmässä käytiin monia hyviä keskusteluja ja niiden tiimoilta syntyi paljon erilaisia ideoita, joista osa voi olla hyvinkin toteutettavissa ja osa ei.

Ryhmän vastauksista ja keskusteluista voidaan päätellä, että vertaistukea kaivataan nykyistä enemmän. Vertaistuen rooli haluttiin niinkin näkyväksi, että vertaistukihenkilöistä muodostettu ryhmä kävisi vetämässä vankilassa erilaisia ryhmiä ja toimintaohjelmia. Toimintaohjelmien vetämisessä vertaistukea ei varmaan voida käyttää, koska vetäjien pitää olla ohjelmakohtaisen koulutuksen saaneita (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010). Erilaisten yleishyödyllisten kurssien vetämiseen vertaistukihenkilöistä koostuva ryhmä saattaisi soveltuakin. Toiminnalla pitäisi todennäköisesti olla kuitenkin jonkinlaiset viralliset puitteet. Sitä voitaisiin tehdä esimerkiksi jonkin järjestön puitteissa. Vertaistukea kaivattiin myös yksilötyöskentelyn rinnalle eräänlai-

seksi asiakassuhteen käynnistäjäksi. Yksi mahdollisuus on, että se saattaa jopa häiritä rikosseuraamustyöntekijän ja asiakkaan välisen suhteen syntymistä. Riski on, että tapaaminen menee vertaistukihenkilön ja asiakkaan väliseksi keskusteluksi, jolloin työntekijä saattaa jäädä taka-alalle.

Suurin osa asiakkaista yhdistää automaattisesti kontrollin myös yhdyskuntapalvelun yhteydessä tehtävään ohjelmatyöhön. Tähän vaikuttaa toki osaltaan todella tiukka aikataulujen noudattamisvelvoite, mutta myös ympäristö. Vertaistuen ajateltiin auttavan kontrollielementin vähentämisessä ja luottamussuhteen luomisessa virkamiehen ja asiakkaan välille. Ryhmään osallistuneista asiakkaista suurin osa oli sitä mieltä, että kontrollielementti ei häirinnyt toimintaohjelmien ilmapiiriä juuri ollenkaan. Sitä, että tapaamisista ei saa myöhästyä minuuttiakaan, pidettiin kohtuuttomana, koska voi käydä esimerkiksi niin, että bussi hajoaa tai liikenteessä on kolari tai muuta vastaavaa. Moni asiakkaista ei ollut tietoisia siitä, että esimerkiksi kolarista aiheutuvasta myöhästymisestä ei sanktioida, jos asia on varmennettavissa.

Rikosseuraamuslaitoksen erityisasiantuntija Raino Lavikkala kertoi sähköpostikeskusteluissamme, että toimintaohjelmien kriteerit tulevat yhdyskuntapalvelulaista ja Rikosseuraamuslaitos hyväksyy ohjelmat/kurssit sillä perusteella, miten tarjottu toiminta vastaa lain 1 § sisältöä. Kriteerit ovat tiukat. Puhuttaessa erilaisesta toiminnasta, tarjoajasta riippumatta, on pystyttävä esittämään uskottavasti, millä tavoin kyseinen toiminta vähentää rikoksen uusimisriskiä. Tämä sulkee pois monet yleishyödylliset kurssit, kuten arjen taitoihin liittyvät. Sellaisenaan niiden ei ole osoitettu vähentävän uusimisriskiä. (Lavikkala 2011.) Tämän takia esimerkiksi vertaistukena toimiminen ei tule kysymykseen, vaikka sillä varmasti yksittäisissä tapauksissa on korvaamaton merkitys. On silti hyvä muistaa, että yhdyskuntapalvelutunteja ei tarvitse käyttää nimenomaan toimintaohjelmiin, vaan niitä voi käyttää toimintaan, jolla lisätään tuomitun edellytyksiä suoriutua yhdyskuntapalvelusta (Lavikkala 2011). Tämä melko tulokinnanvarainen määritelmä mahdollistaa myös melko monenlaisen toiminnan.

Se, mikä on havaittu yhteiskunnallisella tasolla, kuului myös asiakkaiden puheissa. Asiakkaiden mielipiteet ja kommentit tukivat tutkimustietoa lisääntyneistä päihde- ja mielenterveysongelmista. Heidän puheissaan tuli myös ilmi huolestuneisuus nuorista. Päihdeongelmiin liittyen esitettiin ajatus osallistumisesta AA- tai NA-ryhmiin yhdyskuntapalvelun puitteissa. Tällaisen toiminnan voisi kuvitella tulevan kysymykseen, koska päihdeongelmien vähentyessä, monien asiakkaiden kohdalla myös rikoksien tekeminen vähenee. (Keinänen 2008.) Toisaalta ongelma voi tulla vastaan siinä, että AA- ja NA-ryhmät ovat enemmän vapaamuotoisia keskustelutilaisuuksia. Se on yksi merkittävä ero tällä hetkellä käytössä olevaan päihdejaksoon ja Ohjauspyörään. Mielenterveysongelmista keskusteltaessa syntyi ajatus, että joitain tunteja voitaisiin käyttää psykologin luona asioimiseen. Se voisi olla päihdejakson kaltainen siinä mielessä, että siinä keskityttäisiin asiakkaan tilanteen kartoittamiseen, motivaation herättämi-

seen ja mahdollisten jatkosuunnitelmien tekemiseen. Valistustoimintaa järjestetään useiden eri tahojen toimesta ja useissa eri paikoissa, peruskoulusta lähtien. Valistusta toteutetaan myös nykyisellään yhdyskuntapalvelun yhteydessä toteutettavalla päihdejaksolla. Ryhmäläisten ajatusta osallistua valistusluennoille tai vastaavan kaltaisiin tapahtumiin ei mielestäni voida toteuttaa yhdyskuntapalvelun yhteydessä.

Vertaistukeen liittyi myös ajatus virallisen systeemin rinnalla olevasta ”vertaistukirekisteristä”, joka olisi eräänlainen henkilörekisteri. Siihen kirjattaisiin niiden asiakkaiden nimet ja yhteystiedot, jotka ovat siihen antaneet suostumuksensa. Tämä rekisteri olisi sitten asiakkaiden käytettävissä, mikäli siihen koetaan olevan tarvetta asiakassuhteen päätyttyä. Tämän kaltaisessa rekisterissä täytyisi ottaa huomioon henkilötietolaki ja sen henkilörekisterille asetamat vaatimukset ja rajoitukset. Sellainen ei ole mahdollista, että yhdyskuntaseuraamustoimiston yhteiselle tiedostolle tallennettaisiin lista asiakkaiden nimistä ja puhelinnumeroista. Sen kaltainen rekisteri täyttää henkilörekisterin tuntemerkit ja olisi sellaisenaan laitton henkilörekisteri. Mikäli kyseinen rekisteri tehtäisiin oikein ja se perustuisi asiakkaiden vapaaehtoisuuteen, ei sillä pitäisi olla laillisia esteitä. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523.)

Erityisesti nuorten heikoista elämänhallinnallisista taidoista puhuttaessa yhtenä mahdollisuutena esitettiin erilaisia arjen taitojen kehittämiseen tähtäviä kursseja. Yleisesti ottaen monilla asiakkailla on vaikeuksia virastoasioinnissa, rahanhallinnassa, asuntoasioissa, työasioissa ja ajanhallinnassa. Tämäkin on mielestäni sellainen osa-alue, jonka hoitaminen sopii paremmin rikoksentekijöiden kanssa työskenteleville vapaaehtoisjärjestöille kuin yhdyskuntaseuraamustoimistolle. Tähän osa-alueeseen lukeutuu myös erään ryhmäläisen ehdotus virkistystapahtumista. Virkistystapahtumat olisivat varmasti omalla tavallaan terapeutista toimintaa ja toisivat sisältöä päiviin, mutta ne eivät sovellu toteutettavaksi yhdyskuntapalvelun raa-meissa.

Yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijät auttavat mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi virastoasioinnissa joko lähtemällä asiakkaiden mukaan virastoihin tai soittamalla niihin, mutta oman kokemukseni mukaan tämä on ainakin aikaisemmin painottunut enemmän ehdonalaisesti vapautuneiden valvontaan. Uskon, että yhdyskuntapalvelupuolellakin tarve tämän kaltaiseen avustamiseen lisääntyy jossain määrin moniongelmaisemman asiakasaineuksen lisääntyes-sä (Rikosseuraamusasiakkaiden terveystutkimus 2010). Tämä ei kuitenkaan ole sellaista toimintaa, joka pitäisi aikatauluttaa yhdyskuntapalvelutunneiksi, vaan se hoidetaan osana normaalina asiakastyötä.

Ajatus tutustumiskäynneistä vankiloihin ja asuntoloihin sai ryhmäläisten keskuudessa kannatusta. Keskusteltaessa sosiaalisesta oppimisesta, ihannoimisesta ja vaikutteiden ottamisesta esimerkiksi vankilaan tutustumisen yhteydessä ryhmäläiset eivät nähneet siinä riskiä. Kyse

olisi kuitenkin lyhytaikaisesta vierailusta ja paikkaan tutustumisesta. Mikäli joku tutustujista osoittaisi kiinnostusta rikolliseen tai päihteiden ympäröivään elämäntapaan, pitäisi asiasta keskustella. Tällaisen järjestäminen on tietysti taas asia erikseen enkä pohdi tässä sen mahdollisuutta tai mahdottomuutta sen enempää.

Mielestäni ehkä kehityskelpoisin ajatus oli nykyisten toimintaohjelmien keston pidentäminen, mikäli siihen on tarvetta. Siviilissä toimintaohjelmiin osallistuneet asiakkaat eivät kokeneet tarvetta muuttaa ohjelmien sisältöä, mutta kaipasivat enemmän joustavuutta aikarajoihin. Jossain määrin tätä onkin tehty. Esimerkiksi päihdejakso ja VKM -ohjelma eivät ole sidottu viiteen tuntiin, vaan niiden kesto voi olla tilanteen mukaan pidempikin (Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamusesimies). Päihdejakso eroaa muista ohjelmista vapaamuotoisemman rakenteensa puolesta. Siinä ei käytetä käsikirjaa eikä se ole strukturoitu. Oman haasteensa saattaa luoda aikataulutusta. Tapaamiset on aikataulutettava ja ne on oltava annettuna asiakkaalle tiedoksi ennen tapaamisia. Yksi mahdollisuus voisi olla aikatauluttaa tapaamiset lähtökohtaisesti tunnin mittaisiksi ja mikäli tapaamiset venyvät, aikataulu voitaisiin päivittää jälkikäteen, mutta se vaatisi jonkinlaista tietojärjestelmään tehtävää muutosta.

Yksi asiakkaista ehdotti, että tapaamiset voisivat olla välillä muualla, kuin yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Ehdonalaisesti vapautuneiden kanssa tehtävässä työssä tapaamisia järjestetäänkin toisinaan muualla kuin yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Toimintaohjelmien suhteen sen järjestäminen jollain yleisellä paikalla, esimerkiksi kahvilassa, vaikuttaisi olevan melko mahdoton toteuttaa. Tapaamisissa on kuitenkin jossain määrin jäsenelty rakenne ja käsiteltävät asiat yleensä asiakkaalle todella henkilökohtaisia. Ei ole tarkoituksenmukaista, että muut paikalla olevat ihmiset saattavat kuulla työntekijän ja asiakkaan välisiä luottamuksellisia keskusteluja. Monesti toimintaohjelmien tapaamisia myös videoidaan ja se asettaa tapaamispaikalle tiettyjä rajoituksia.

Jatkokontakti rikosseuraamustyöntekijän kanssa varmasti hyödyttäisi monia. Jos ajatellaan, että kontakti olisi asiakassuhteen päättymisen jälkeen, niin siihen ei voi ainakaan missään nimessä velvoittaa asiakasta. En koe asiaa ihan ongelmattomaksi yhdyskuntaseuraamustoimistonkaan näkökulmasta katsottuna. Toimistoissa on monesti käytäntö, että ”ulkopuoliset” henkilöt eivät voi kuluttaa toimistolla aikaa, esimerkiksi odottamalla kavereitaan. Tähän vaikuttaa muun muassa salassapitoon liittyvät ja turvallisuusasiat. Senkin takia voisi olla hankalata toimistolla henkilöä, joka ei ole ollut yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaana pitkään aikaan. Eri asia on kirjeitse tapahtuva yhteydenpito, mitä käytetäänkin joidenkin toimintaohjelmien päättymisen jälkeen.

Palvelupaikkavalikoiman laajentaminen koskemaan myös voittoa tuottavia tahoja tuskin tulee kysymykseen. Se ei ole yhdyskuntapalvelun periaatteiden mukaista. Tehtäessä työtä voittoa

tuottavalla yritykselle työ ei olisi enää yleishyödyllistä ja avustavaa sen alkuperäisessä tarkoituksessa. Asiakasnäkökulmasta tarkasteltuna palvelupaikkavalikoiman laajentaminen vaikuttaa varmasti hyvältä idealta. Palvelupaikat eivät asiakkaiden mielestä monestikaan ole kovin mielekkäitä ja vaihtelua varmasti kaivataan. Asiakkaan voimavarat ja mahdollinen ammattitaito otetaan jo nykyisellään huomioon palvelupaikkaa etsittäessä ja asiakkaalle pyritään löytämään hänelle parhaiten soveltuva paikka, mikäli se on mahdollista.

11 Lopuksi

Ryhmätapaamisen järjestäminen ja toteuttaminen oli mielenkiintoinen kokemus. Tapausajankohdan järjestäminen ei ollut niin vaikeaa, kuin mitä olin olettanut. Paikalla olleet ryhmäläiset kertoivat innokkaasti kokemuksistaan, ideoistaan ja kokemistaan tarpeista.

Aihe on ajankohtainen, koska muuhun kuin työhön käytettävien tuntien käyttöaste on vielä vähäistä eikä ihan selkeitä suuntaviivoja soveltamismahdollisuuksien, vaatimuksien tai rajoitusten suhteen ole vielä olemassa. Yhdyskuntapalvelulaista tulee toiminnalle raamit, mutta lain soveltaminen ei ole yksiselitteistä ja laki jättää tulkinnanvaraa. (Lavikkala 2011.) Tämänkin takia asian käsitteleminen on tärkeää.

Oman kokemukseni perusteella voin sanoa, että mielestäni asiakkaiden vastaukset kuvastivat rikoksenteekijöiden tarpeita yleisemmälläkin tasolla, vaikka otos asiakaskunnasta oli pieni eikä sen perusteella voi vetää kovin kattavia johtopäätöksiä. Asiakkaiden ideoissa oli paljon hyödyllisiä ja varmasti toteutettavissakin olevia ideoita.

Tuloksien perusteella voi sanoa vertaistuelle on kysyntää. Ongelmia aiheuttaa osaltaan tietämättömyys, mihin mennä, jos kaipaa tukea. Asiakkaiden puheista kävi ilmi, että lisääntyneet rikoksenteekijöiden päihde- ja mielenterveysongelmat ovat todellinen ongelma, jonka suhteen toivotaan tehtävän jotain myös rangaistuksia täytäntöönpanevien tahojen toimesta. Tämän hetkiseen tilanteeseen toimintaohjelmien suhteen oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä, mutta lisää aikaa asioiden läpi käymiseen kaivattiin. Ryhmäläisten puheista kuului myös huoli nuorista rikoksenteekijöistä, joiden suhteen on vielä paljon tehtävissä, ennen kierteen pahentumista. He eivät ole vielä syrjäytyneet tai urautuneet rikoksien tekemiseen, joten heidän kohdallaan varhainen puuttuminen ja tilannetorjunta on erityisen tärkeää (Honkatukia & Kivivuori 2006).

Lähteet

Asetus yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta. 1260/1990.

Asetus yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta. 1065/1996.

Asetus yhdyskuntapalvelusta. 1259/1990.

Blomberg, T & Lucken, K. 2000. American Penology: A History of Control. New York: Aldine de Gruyter.

Bonta, J. 2003. Rikoksentehtäjäiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? 1/2003, 52 - 64. Vantaa: Dark Oy.

Collan, M. & Rantanen, T. (toim.) 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Kuntouttavasta osastotoiminnasta siviiliin suuntaavaan työhön. Näkökulmia Keravan vankilan WOP (Work Out Project) -projektin prosessiin. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Vantaa: Edita Prima Oy.

Haapasalo, J. 2006. Rikoksentehtäjäiden hoito-ohjelmat vaihtoehtona rangaistuksille. Väkivalta, seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhlaKirja. Helsinki: Talentum.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. 2000. HE 136/2000.

Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus.

Henkilötietolaki. 22.4.1999/523

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Järvelä, S. 2002. Vankeinhoidon perusteet. Lainrikkojen kuntoutuksesta vapaudessa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Karsikas, V. 2005. Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Keinänen, A. 2008. Yhdyskuntapalvelu empiirisen kriminologisen tutkimuksen kohteena. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. 2008

Knuuti, U. & Vogt-Airaksinen, T. 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Keskushallintoyksikkö. Rikosseuraamuslaitos.

Korteniemi, P. & Borg, P. 2008. Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Valopaino Oy.

Kriminaalihuoltolaitos. 2006. 10 tunnin liikenneturvaohjelma rattijuopumuksesta yhdyskuntapalveluun tuomituille. Liikenneturvaohjelman käsikirja. Helsinki.

Künnapuu, K. 2002. Vankeinhoidon perusteet. Ulkomaalaiset vangit. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen julkaisuja 1/2007. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki yhdyskuntapalvelun kokeilemisesta. 1105/1990.

Laki yhdyskuntapalvelusta. 1055/1996.

Laki yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamisesta. 641/2010.

Lausuntopyyntö yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamista koskevasta lakiesityksestä. 2009. Oikeusministeriö. Kriminaalipoliittinen osasto.

Metsämuuronen, J. 2006. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lavikkala, R. 2010. Yhdyskuntapalvelua koskevista vuodenvaihteen säädösmuutoksista. Ohjeistus.

Rantanen, T. (toim.) 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Kuntoutus, vaikuttavuus ja ”sosiaalinen”. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Vantaa: Edita Prima Oy.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen - Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveys- turvan keskusliitto ry. Vaajakoski: Gummerus.

Rikoksettomaan elämänhallintaan. 2001. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan komiteamietintö 2001:2. Oikeusministeriö.

Ruotsalainen, S. 2005. Syrjäytyminen - syrjäyttäminen. Helsinki: TA-Tieto OY.

Sarajärvi, A & Tuomi, J. 2009, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannus- osakeyhtiö Tammi

Yhdistymisen aika. Rikosseuraamusalan vuosikertomus. 2009. Rikosseuraamuslaitos.

Sähköiset lähteet

Aggredi. HelsinkiMissio. 2011. Viitattu 31.10.2011. <http://www.nuortenkriisityo.fi/?sid=167>

Andrews, D. A. & Bonta, J. 2007. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Her Majesty the Queen in Right of Canada. Viitattu 4.8.2011. http://www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/_fl/Risk_Need_2007-06_e.pdf

Andrews, D. A. & Bonta, J. 2010. Rehabilitating criminal justice policy and practice. American Psychological Association. Viitattu 4.8.2011. [http://www.pretrial.org/SupervisingDefendantsDocuments/Andrews-Bonta%20\(2010\)%20Rehabilitating%20Criminal%20Justice%20Policy%20PPP%20and%20Law.pdf](http://www.pretrial.org/SupervisingDefendantsDocuments/Andrews-Bonta%20(2010)%20Rehabilitating%20Criminal%20Justice%20Policy%20PPP%20and%20Law.pdf)

Brax, T. 2011. Valtioneuvosto. Oikeusministeri Tuija Brax toimittajailtapäivässä 9.2.2011. Viitattu 10.10.2011. <http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/puheet/puhe/fi.jsp?oid=320970>

Convict Criminology, 2011. Convict Criminology, The New School. Viitattu 1.5.2011. <http://www.convictcriminology.org/>

Correctional Service Canada. The Research and Statistics Branch. 1991. Effectiveness of the Cognitive Skills Training Program: From Pilot to National Implementation. Viitattu 18.10.2011. <http://www.csc-scc.gc.ca/text/rsrch/briefs/b7/b07e-eng.shtml#tphp>

Honka, O.; Keinänen, A & Tyni, S. 2006. Vaikuttaako vankeinhoito? Haaste. 1/2006. Viitattu 18.10.2011. <http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Lehtiarkisto/Haasteet2006/Haaste12006/1205254261668>

Honkatukia, P. & Kivivuori, J. 2006. Nuorisirikollisuus - Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Viitattu 19.11.2011. <http://www.optula.om.fi/37148.htm>

Puusniekka, A. & Saaranen-Kauppinen, A. 2006. Teemahaastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 20.6.2011. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Rikksentorjuntaneuvosto. 2011. Turvallisuustalkoot - Kansallinen rikksentorjuntaohjelma. Viitattu 11.10.2011. <http://www.rikksentorjunta.fi/4059.htm>

Rikkseseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020. Rikkseseuraamuslaitos 2011. Viitattu 7.10.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/uploads/ezg5sofwogs0.pdf>

Rikkseseuraamuslaitoksen tulossopimus vuodelle 2011. 2010. Oikeusministeriö. Viitattu 11.10.2011. http://www.rikkseseuraamus.fi/uploads/7fdwirwt_1.pdf

Rikkseseuraamuslaitos. 2011a. Rikkseseuraamuslaitoksen tilastoja 2010. Viitattu 26.10.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/uploads/wqwe0o1.pdf>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011b. Historia. Viitattu 10.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/15140.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011c. Rikkseseuraamuslaitos. Viitattu 10.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/49146.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011d. Vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. Viitattu 10.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/49170.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011e. Arvot. Viitattu 11.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/49204.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011f. Valvontarangaistus. Viitattu 4.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/54723.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011g. Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano. Viitattu 7.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/49254.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011h. Yhdyskuntaseuraamukset. Viitattu 13.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/53826.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011i. Yhdyskuntapalvelu. Viitattu 12.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/15139.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011j. Soveltuvuusselvitys. Viitattu 12.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/15202.htm>

Rikkseseuraamuslaitos. 2011k. Palvelun suorittaminen. Viitattu 13.5.2011. <http://www.rikkseseuraamus.fi/15203.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011l. Palveluehdot. Viitattu 3.5.2011.
<http://www.rikosseuraamus.fi/15204.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011m. Kuntouttava toiminta - Päihdetyö. Viitattu 15.5.2011.
<http://www.rikosseuraamus.fi/4829.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011n. Kuntouttava toiminta - Ohjelmatyö. Viitattu 15.5.2011.
<http://www.rikosseuraamus.fi/15982.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011o. Muu sosiaalinen kuntoutus. Viitattu 15.5.2011.
<http://www.rikosseuraamus.fi/5030.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2011p. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2010. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2011. Viitattu 20.10.2011. http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/u1s8rj4j_1.pdf

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Litterointi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 20.10.2011.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

Sackett, D.; Rosenberg, W.; Gray, M.; Haynes, B. & Richardson, S. 1996. Evidence based medicine: what it is and what it isn't. Viitattu 19.10.2011.
<http://www.bmj.com/content/312/7023/71.full>

Vesterbacka, E. 2009. Uuteen Rikosseuraamuslaitokseen - kohti avoimempaa ja turvallisempaa täytäntöönpanoa. Yhdistymisen aika, Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009. Viitattu 1.5.2011. http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/pbkpmv9flmu_1.pdf

Muut lähteet

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston yhdyskuntapalveluryhmän rikosseuraamusesimiehen haastattelu 20.6.2011. Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimisto.

Kangaspunta, H. 2010. Luento yhdyskuntapalvelun muutoksista Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa 12.10.2010.

Knuuti, U. 2011. Vastaanottaja Peltola, T. Lähetetty 19.10.2011. Viitattu 27.10.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.

Kriminaalihuollon tukisäätiön ohjaaja. Puhelinhaastattelu 27.10.2011.

Lavikkala, R. 2011. Tilastomateriaali. Vastaanottaja Peltola, T. Lähetetty 15.9., 19.10, ja 25.10.2011. Viitattu 25.11.2011. Yksityiset sähköpostiviestit.

Rikosseuraamusasiakkaiden terveystutkimus. 2010. Aarnio, J.; Hakamäki, S.; Joukamaa, M.; Jüriloo, A.; Karvonen, P.; Lauerma, H.; Lintonen, T.; Tuominen, T.; Vartiainen, H.; Viitanen, P. & Wuolijoki, T. Luentomateriaali 23.11.2010 Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa pidetystä luennosta.

Taulukot

Rikoslukka	Ykp toimeenpano lkm	Prosentti
Alkoholilakirikokset	3	0,10%
Brott mot liv och hälsa	5	0,16%
Egendomsbrott	4	0,13%
Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset	510	16,78%
Huumausaineririkokset	164	5,40%
Liikennejuopumus	1507	49,59%
Liikenneirikokset	81	2,67%
Muut rikoslakia vastaan tehdyt rikokset	91	2,99%
Narkotikabrott	5	0,16%
Omaisuusrikokset	591	19,45%
Rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan	33	1,09%
Seksuaalirikokset	34	1,12%
Sexualbrott	1	0,03%
Trafikfylleri	10	0,33%
Yhteensä:	3039	100,00%

(Lavikkala 2011)

Taulukko 1: Yhdyskuntapalvelutuomiot ja tuomioon liittyvä päärikos koko maan osalta

Rikoslukka	Ykp toimeenpano lkm	Prosentti
Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset	52	21,49%
Huumeainerikokset	26	10,74%
Liikennejuopumus	86	35,54%
Liikenne rikokset	5	2,07%
Muut rikoslakia vastaan tehdyt rikokset	10	4,13%
Omaisuusrikokset	59	24,38%
Rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan	1	0,41%
Seksuaalirikokset	3	1,24%
Yhteensä:	242	100,00%

(Lavikkala 2011)

Taulukko 2: Yhdyskuntapalvelutuomiot ja tuomioon liittyvä päärikos Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston osalta

Keskeytyksen perusteet	Ykp toimeenpano lkm	Prosentti
Annettujen ohjeiden ja määräysten noudattamatta jättäminen	3	0,57%
Ei yhteydenottoa määräajassa	30	5,68%
Poissaolo ilman hyväksyttävää perustetta	183	34,66%
Päihtyneisyys palvelun aikana	3	0,57%
Syyttäjän ilmoitus	24	4,55%
Muu syy	73	13,83%
Övrig orsak	1	0,19%
*Ei aloittanut yhdyskuntapalvelun suorittamista	1	0,19%
*Syyttäjän ilmoitus	1	0,19%
Berusning	1	0,19%
Ei aloittanut yhdyskuntapalvelun suorittamista	55	10,42%
Ei noudattanut aikataulua	11	2,08%
Ei noudattanut toimeenpanosuunnitelman määräyksiä	21	3,98%
Frånvaro utan giltig orsak	3	0,57%
Har avbrutit samhällstjänst	1	0,19%
Jätti yhdyskuntapalvelun suorittamisen kesken	82	15,53%
Päihtyneisyys	35	6,63%
Yhteensä:	528	100,00%

(Lavikkala 2011)

Taulukko 3: Keskeytyneen ja vankeudeksi muunnetun yhdyskuntapalvelun keskeytymisen syyt koko maan osalta

Keskeytyksen perusteet	Ykp toimeenpano lkm	Prosentti
Annettujen ohjeiden ja määräysten noudattamatta jättäminen	1	1,96%
Ei yhteydenottoa määräajassa	2	3,92%
Poissaolo ilman hyväksyttävää perustetta	18	35,29%
Päihtyneisyys palvelun aikana	1	1,96%
Syyttäjän ilmoitus	2	3,92%
Muu syy	4	7,84%
Ei aloittanut yhdyskuntapalvelun suorittamista	7	13,73%
Ei noudattanut aikataulua	1	1,96%
Ei noudattanut toimeenpanosuunnitelman määräyksiä	3	5,88%
Jätti yhdyskuntapalvelun suorittamisen kesken	8	15,69%
Päihtyneisyys	4	7,84%
Yhteensä	51	100,00%

(Lavikkala 2011)

Taulukko 4: Keskeytyneen ja vankeudeksi muunnetun yhdyskuntapalvelun keskeytymisen syyt Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston osalta

Liitteet

Liite 1 Ryhmähaastattelun runko	56
Liite 2 Rikosseuraamusmiehen haastattelun runko	58

Liite 1 Ryhmähaastattelun runko

1. Mihin toimintaohjelmaan/-ohjelmiin olet osallistunut? Osallistuitko vankilassa vai vapaudessa ollessasi?
 - Syy kurssille osallistumiseen?
 - Kuinka monelle kurssille olet osallistunut?
 - Motivaatio?
 - Suoritettiinko loppuun asti?
 - Aikataulun noudattaminen tiukkaa. Mikä oli kontrollin merkitys? Vaikuttiko suorittamiseen?

2. Kurssin toteutus? Oliko toteutuksen suhteen ongelmia? Millaisena ryhmän toiminta koettiin?
 - Miten kurssi käytännössä toteutettiin? Ryhmä- vai yksilömuotoisena? Millaisena toiminta koettiin? Ongelmia?
 - Tapaamistiheys ja tapaamisten lukumäärä.
 - Millaisena kurssin toiminta koettiin?
 - Oliko toteutuksen suhteen ongelmia? Mistä mahdolliset ongelmat johtuivat?
 - Ohjelman sisältö.
 - Kurssin eteneminen.
 - Kurssiin liittyvät haasteet.
 - Toimintamuodot ja työskentelytavat.
 - Mitä ohjelmassa koettiin hyväksi ja tarpeelliseksi?
 - Mikä ohjelmassa koettiin turhaksi ja tarpeettomaksi?
 - Mitä kehitettävää ohjelmassa on?
 - Otettiin asiakkaan tarpeet ja ongelmat riittävän hyvin huomioon?
Oliko jotain liikaa? Liian vähän?
Vertaistuen merkitys?

3. Ohjelman toimivuus, vaikuttavuus ja tuloksellisuus.
 - Oliko kurssista selkeästi konkreettista hyötyä? Kokeeko asiakas kehittyneensä jollakin osa-alueella?
 - Millainen oli vetäjien ja osallistujien välinen vuorovaikutus?
 - Tavoitettiin kurssille asetetut tavoitteet? Jos ei, niin mistä syystä? Missä oli vika?

- Mikä kurssissa oli hyödyllisintä?
- Onko ohjelma vastannut tarpeeseen ja mitä tarpeita on ollut?
- Kurssin hyödyt ja haitat.
- Oletko hyödyntänyt kurssilla oppimaasi?
- Olisiko kurssiin liittyen tarpeellista olla jonkinlainen jatkokontakti?
- Erot vankilassa ja siviilissä toteutettavien ohjelmien välillä?

4. Kehittämisideat. Millaista toimintaa muuhun kuin työhön käytössä olevat 30 tuntia voisi sisältää?

- Minkälaiseen toimintaan olisi tarvetta?
- Onko päihdekuntoutuksen osuus riittävä?
- Ovatko kolmannen sektorin palvelut tuttuja? Onko niissä jotain hyödylliseksi koettua?
- Miten koet lain/Rikosseuraamuslaitoksen asettamat reunaehdot?
- Jos lain asettamat vaatimukset ja asiakkaiden kokemat tarpeet eivät kohtaa, miten pitäisi toimia? Millainen ratkaisu olisi tyydyttävä? Mistä voidaan joustaa?
- Montako ohjelmaa 30 tunnin puitteissa on järkevää suorittaa?
- Onko käsitystä, millaisella toiminnalla yleisesti ottaen olisi tarvetta?

Liite 2 Rikosseuraamusmiehen haastattelun runko

- Miten lakimuutos on vaikuttanut työhön?
- Onko muuhun kuin työhön käytettävien tuntien käyttömäärä noussut selvästi aikaisempaan verrattuna?
- Mikä on lakimuutoksen mahdollistamien 30 tunnin tämän hetkinen käyttöaste?
- Onko ollut haastavaa miettiä, mihin tunteja voitaisiin käyttää?
- Mitä haasteita tai ongelmia lakimuutos asettaa?
- Millaisia rajoituksia tai vaatimuksia Rikosseuraamuslaitos asettaa käytettäville tunneille?
- Millaiseen toimintaan tunteja on tähän mennessä käytetty?
- Onko aikaisemmin käytössä olleiden toimintaohjelmien/kurssien lisäksi tullut mitään uutta?
- Onko yhdyskuntapalvelun yhteydessä tehtävässä päihdekuntoutuksen suhteen tapahtunut mitään uutta lakimuutoksen myötä?
- Onko asiakasaineksessa tapahtunut lakimuutoksen myötä muutosta?
- Onko vielä näin aikaisessa vaiheessa mahdollista nähdä lakimuutoksen vaikutusta keskeytymismääriin?
- Onko lakimuutoksen myötä tullut uusia yhteistyökumppaneita esimerkiksi kolmannelta sektorilta?
- Mahdollisuus hyödyntää kolmannen sektorin toimijoita? KRITS? Aggredi?
- Onko tiukentunut päihdeiden käyttökielto vaikuttanut käytännön työhön? Mitä haasteita se asettaa? Onko Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa otettu huumeseuulat käyttöön?
- Miten työntekijät ovat suhtautuneet lakimuutokseen?
- Millaista asiakkaiden suhtautuminen on ollut?